

JAGIELLONIAN
UNIVERSITY
IN KRAKÓW

UNIVERSITY
OF WARSAW

Institute of Intercultural Studies, Jagiellonian University in Kraków
Institute of Applied Linguistics, University of Warsaw

FACES OF POSTMEMORY 5 CONFLICT OR NEGOTIATIONS?

an interdisciplinary conference
under the patronage of the Section of Heritage and Cultural Memory Studies
of the Polish Ethnological Society

Kraków, 25-26 October 2022

ABSTRACTS

Instytut Studiów Międzykulturowych Uniwersytetu Jagiellońskiego
Instytut Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego

OBLICZA POSTPAMIĘCI 5 KONFLIKTY CZY NEGOCJACJE?

Interdyscyplinarna konferencja naukowa
pod patronatem Sekcji Badań nad Dziedzictwem i Pamięcią Kulturową
Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego

Kraków, 25-26 października 2022 r.

STRESZCZENIA

1. Wojciech Bednarek

The Polish Institute in Prague

SUDETEN LANDSCAPES OF (POST)MEMORY: THE DIFFICULT HISTORY OF CZECH-GERMAN COEXISTENCE AND CONTEMPORARY NARRATIVES ABOUT IT

The picturesque area of the Czech borderland in the Sudeten Mountains is home to a variety of relics evoking the memory of the history of coexistence of the Czech and German people, which was abruptly interrupted. The post-war displacement and confiscation of property of people of German nationality sanctioned by the so-called Beneš Decrees was a problematic issue in bilateral relations for years. It is still an important part of the Czech-German dialogue on recent history, where different memory narratives clash. Yet the contemporary generations living in these areas do not carry the post-war trauma inherent in earlier generations. Therefore, their attitude to the traces and mementos of what has passed opens a new perspective for reflection related to the history of these places and memories of its former inhabitants.

Drawing on contemporary journalism and memoir literature, as well as looking at emerging local initiatives related to the history of the region, I would like to address two topics. Firstly, the contemporary Czech narrative on the policy of post-war displacement of people of German nationality. Secondly, the attitude to the complex historical and cultural heritage of the Sudeten Mountains region. Thus, I intend to answer two key questions related to the conference theme:

- how is the negotiation of (different) memories realized in social space?
- how do social groups that have built their identity on the memory of different events or different memories of the same events behave towards each other?

SUDECKIE KRAJOBRAZY (POST)PAMIĘCI – TRUDNE DZIEJE CZESKO-NIEMIECKIEGO WSPÓLISTNIENIA I WSPÓŁCZESNE NARRACJE O NICH

Na malowniczych terenach czeskiego pogranicza w Sudetach napotkać można na różnorodne relikty przywołujące pamięć o historii współlistnienia na tym obszarze narodów czeskiego i niemieckiego, która w sposób nagły została przerwana. Powojenne wysiedlenia i konfiskaty majątków osób narodowości niemieckiej usankcjonowane tzw. dekrety Benesa przez lata były problematyczną kwestią w relacjach dwustronnych i do dziś stanowią istotny element czesko-niemieckiego dialogu dotyczącego historii najnowszej, gdzie ścierają się różne narracje pamięciowe. Współczesne generacje zamieszkujące te obszary nie noszą w sobie powojennej traumy właściwej wcześniejszym pokoleniom, zatem ich stosunek do śladów i pamiątek po tym, co przeminęło otwiera nową perspektywę dla refleksji związanej z dziejami tych miejsc i wspomnień o jej dawnych mieszkańcach. Opierając się na współczesnej publicystyce i literaturze wspomnieniowej oraz przyglądając się podejmowanym lokalnym inicjatywom społecznym w obszarze odkrywania dziejów swojej okolicy chciałbym w swoim wystąpieniu podjąć temat współczesnej czeskiej narracji na temat polityki powojennych wysiedleń osób narodowości niemieckiej i stosunku do skomplikowanego dziedzictwa

historyczno-kulturowego regionu Sudetów. Tym samym chciałbym podjąć kluczowe dla tematyki konferencji pytania:

- w jaki sposób realizuje się negocjowanie (różnych) pamięci w przestrzeni społecznej?
- jak zachowują się wobec siebie grupy społeczne, które swoją tożsamość zbudowały na pamięci różnych wydarzeń lub różnej pamięci tych samych wydarzeń?

2. Joanna Bednarska-Kociołek

University of Lodz

TRAUMA OF GOOD BLOOD: NONFICTION NARRATIVE ON LEBENSBORN E.V. (GISELA HEIDENREICH I INGRID VON OELHAFEN)

Already in the 19th century, the German Reich formed a belief in the fundamental role of blood for the functioning of the nation. It led to attempts to create the perfect Aryan state. This is evident from the very first page of Hitler's *Mein Kampf*: "Common blood should belong to a common Reich" (Adolf Hitler, *Mein Kampf*, Wrocław 2005, p. 6). The Greater Germanic Reich (*Großgermanisches Reich*) was to exist in the service of Aryan blood, not the other way around. Embodying the vision of ruling Europe required increasing the Aryan population. Hitler saw two paths to achieving this goal: 1. increasing the birth rate (*Lebensborn-Heime*); and 2. recovering blood "lost" among other nations (including Germanization of children). Himmler stressed that good blood that could not be obtained should be destroyed (killed), as it was dangerous to the Reich. This point began to be implemented after the outbreak of war. Potentially "racially pure" children were plundered by the RuSHA from Poland, the Czech Republic, Slovakia or Norway, among others, and raised as true Aryans.

My talk deals with nonfiction narrative on Lebensborn children who were born in the organization's homes. Although the topic has been studied since the 1950s, it became more popular in the 1990s. However, the most important papers were produced only after 2000. The best-known authors dealing with Lebensborn children in nonfiction narrative today are Dorothea Schmitz-Köster, Gisela Heidenreich or Ingrid Oelhafen. They describe how great a trauma it is for some Lebensborn children to be pure Aryan blood. Lack of knowledge about their own name, their family on their father's side, and sometimes their mother's, results in difficulties with building their own identity. The search for oneself more often than not proves to be a very difficult path, quite often ending in failure. I want to focus on how the world of Lebensborn is presented in the texts of Gisela Heidenreich, who is herself a child of this system. Heidenreich writes about herself and other victims in a way that is not always obvious and as such, noteworthy.

TRAUMA DOBREJ KRWI NA PODSTAWIE TEKSTÓW FAKTOGRAFICZNYCH NA TEMAT ORGANIZACJI LEBENSBORN E.V. (GISELA HEIDENREICH I INGRID VON OELHAFEN)

Już w XIX w. w Rzeszy Niemieckiej ukształtowało się przekonanie o fundamentalnej roli krwi dla funkcjonowania narodu. Doprowadziło ono do prób stworzenia doskonałego państwa aryjskiego. Widać to już na pierwszej stronie *Mein Kampf* Hitlera: „Wspólna krew powinna należeć do wspólnej Rzeszy” (Adolf Hitler, *Mein Kampf*, Wrocław 2005, s. 6). Wielka Rzesza Germańska (*Großgermanisches Reich*) miała zaistnieć w służbie aryjskiej krwi, a nie na

odwrót. Wcielenie wizji panowania nad Europą wymagało zwiększenia populacji Aryjczyków. Hitler widział dwie ścieżki osiągnięcia tego celu: 1. Zwiększenie przyrostu naturalnego (Lebensborn-Heime); 2. Odzyskanie krwi „zagubionej” wśród innych narodów (w tym germanizacja dzieci). Himmler podkreślał, że dobrą krew, której nie uda się pozyskać, należy zniszczyć (zabić), gdyż jest ona niebezpieczna dla Rzeszy. Ten punkt zaczęto realizować po wybuchu wojny. Dzieci potencjalnie ‘czyste rasowo’ były rabowane przez RuSHA m.in. z Polski, Czech Słowacji czy Norwegii i wychowywane na prawdziwych Aryjczyków.

W moim wystąpieniu zajmę się tekstami faktograficznymi dotyczącymi dzieci Lebensbornu, które przyszły na świat w domach organizacji. Temat podejmowano od lat 50., ale popularniejszy stał się w latach 90. XX wieku. Najważniejsze publikacje powstały jednak dopiero po 2000 r. Do najbardziej znanych autorek podejmujących współcześnie ten temat w tekstach faktograficznych należą Dorothea Schmitz-Köster, Gisela Heidenreich czy Ingrid Oelhafen. Autorki opisują, jak wielką traumę dla niektórych dzieci Lebensbornu stanowi fakt bycia osobą czystej krwi aryjskiej. Brak wiedzy na temat własnego nazwiska, na temat rodziny ze strony ojca, a czasem też matki, skutkuje trudnościami na poziomie budowania własnej tożsamości. Poszukiwanie siebie okazuje się często bardzo trudną drogą, nierzadko kończy się porażką. Chcę się skupić na tym, w jaki sposób świat Lebensbornu prezentują teksty Giseli Heidenreich, która sama jest dzieckiem tego systemu. Autorka pisze o sobie oraz o innych jego ofiarach w sposób nie zawsze oczywisty i dlatego godny zauważenia.

3. Grzegorz Bubak

Jagiellonian University

HUNGARIAN NATIONAL TRAUMAS IN FEATURE FILMS

History has provided the Hungarian people with many reasons to experience national traumas. Most often Hungarians themselves point to two dates that have left a mark on their collective memory. The first one is 1526, the Battle of Mohács, the decisive defeat of Hungary by the Turks. Yet the second date is much more recent: the 1920's Treaty of Trianon, the Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Hungary. The Battle of Mohács, although related to the painful loss of the independence of the Kingdom of Hungary, is now only discussed from a historical perspective. Yet the memory of Trianon, even though more than a hundred years have passed since those events, is still vivid. One might even get the impression that it has been passed down from generation to generation. A sense of being wronged, of undeserved punishment, and of injustice has accompanied Hungarians for years, and young patriots, too, speak of this trauma as if they had experienced it first-hand.

Unfortunately, this is not the end of traumatic memories of Hungarians. Events such as the fall of the Hungarian Revolution of 1848-1849 and the subsequent execution of the rebel generals in the city of Arad; the bloodily suppressed Hungarian Uprising of 1956 etc. may be the reason why the Hungarian people see themselves as the victims of history and the victims of others: the Habsburgs, Russians or Turks. Seeing themselves as the chosen country allowed Hungarians to rationalize their not so rational actions, impetuous decisions, and defeats. Failure was easier to blame on Hungarian loneliness and betrayal and hostility of their neighbours.

Such an outlook on history is well-documented in Hungarian cinema where the Hungarian characters are portrayed as the victims of other people's actions. Two examples

of such films are *The Round-Up* (*Szegénylegények*, 1965) by Miklós Jancsó or *Hungarians* (*Magyarok*, 1978) by Zoltán Fábri. In this study I analyze Hungarian films about collective memory, national traumas and shaping the mindset of the younger generations.

WĘGIERSKIE TRAUMY NARODOWE UKAZANE W FILMACH FABULARNYCH

*Historia dostarczyła narodowi węgierskiemu wielu powodów do przeżywania narodowych traum. Najczęściej sami Węgrzy wskazują dwie daty, które odcisnęły piętno na ich zbiorowej pamięci. To rok 1526 i klęska armii węgierskiej w bitwie przeciwko Turkom pod Mohaczem. Druga data jest nam znacznie bliższa, dotyczy podpisania traktatu pokojowego w Pałacu Trianon w Wersalu w 1920 r. Mohacz jest rozpatrywany już wyłącznie pod kątem historycznym, choć dotyczy bolesnej utraty niepodległości Królestwa Węgierskiego. Z kolei pamięć o Trianon, mimo że minęło od tamtych wydarzeń ponad sto lat jest wciąż żywa. Można nawet odnieść wrażenie, iż jest ona przekazywana z pokolenia na pokolenie. Poczucie krzywdy, niezasłużonej kary i niesprawiedliwości towarzyszy Węgom od lat i również młodzi patrioci mówią o tej traumie tak, jakby sami jej doświadczyli. Niestety równie dramatycznych wydarzeń w przeszłości było więcej, upadek powstania 1848-1849 r. i egzekucja 12 generałów w Arad, czy krwawo stłumione powstanie 1956 r. w Budapeszcie. Lista jest bardzo długa i tym nagromadzeniem tragicznych wydarzeń należy tłumaczyć fakt, iż Węgrzy nieustająco postrzegają siebie jako ofiarę historii, czy działań innych, obcych, np. Habsburgów, Rosjan, Turków. Traktowanie siebie jako narodu wybranego pozwalało tłumaczyć nie zawsze racjonalne działania, nieprzemyślane decyzje, klęski, upadki. Niepowodzenie łatwiej było zrzucić na karb osamotnienia, zdrady, wrogości sąsiadów. Ten sposób myślenia ma liczną reprezentację w węgierskich filmach, które ukazują postacie węgierskie jako właśnie ofiary działań obcych. Przykładem jest arcydzieło Miklósa Jancsó *Desperaci* (*Szegénylegények*, 1965) czy Zoltána Fábriego *Węgrzy* (*Magyarok*, 1978). W wystąpieniu postaram się dokonać analizy węgierskich filmów, które opowiadają o zbiorowej pamięci, o powstawaniu traum narodowych i kształtowaniu się mentalności kolejnych generacji.*

4. Agnieszka Caban

University of Warsaw

MEMORY OF THE VICTIMS OF THE ROMANI AND SINTI EXTERMINATION VERSUS CONTEMPORARY ATTITUDES TO THE DEAD IN POLISH ROMANI COMMUNITIES: SIMILARITIES AND DIFFERENCES

Agnieszka J. Kowarska in her *Polska Roma. Tradycja a nowoczesność* emphasised the importance of Holocaust victims for the contemporary Roma identity. She says: “The remembrance associated with death is particularly intriguing in the case of the Holocaust, affecting not only relatives, acquaintances or contractors, but all Roma. The common fate is for many Roma individuals and groups, sometimes referred to collectively as Gypsies, a criterion for the relevance of certain events and people from the past.” (Kowarska 2005) These words inspired me to analyse the approach of contemporary Polish Roma to the Holocaust remembrance and the treatment of war victims in death rituals in traditional Roma culture. Does their attitude toward the victims of World War II differ from their attitude toward the dead

of today? Are the deaths of Holocaust victims too distant for modern Roma to treat them personally? What are the similarities in honouring Holocaust victims and the dead today?

I attempt to show that the commemoration of Roma Holocaust victims is a formalized process, with established anniversaries, usually arranged by local governments, institutions or Roma organizations (associations, foundations), etc. Additionally, such commemorations contain elements of Roma death rituals and are initiated by representatives of the Roma community. Yet, such commemorations are not as natural and spontaneous as those of deceased contemporary members of the Roma community.

The study is based on in-depth qualitative interviews with representatives of the Roma community and people from outside the community who participate and/or initiate such events. The presentation also includes available photographic and iconographic materials, as well as film and press accounts of commemorations of Roma Holocaust victims.

PAMIĘĆ O OFIARACH ZAGŁADY ROMÓW I SINTI A WSPÓŁCZESNY STOSUNEK DO ZMARŁYCH W SPOŁECZNOŚCIACH POLSKICH ROMÓW – PODOBIENSTWA I RÓŻNICE

Punktem wyjścia do moich rozważań naukowych jest stwierdzenie, Agnieszki J. Kowarskiej, która w swojej książce Polska Roma. Tradycja a nowoczesność pokazała wątek upamiętnienia ofiar Holokaustu, który stanowi ważny element współczesnej tożsamości romskiej. Pisała: „Pamięć związana ze śmiercią jest szczególnie intrygująca w przypadku Holokaustu, dotyczy nie tylko krewnych, znajomych czy kontrahentów, ale wszystkich Romów. Wspólny los jest tutaj dla wielu jednostek i ugrupowań, których czasem określa się wspólnym mianem Cyganie, kryterium istotności pewnych zdarzeń i ludzi z przeszłości” (Kowarska 2005).

Celem referatu jest analiza podejścia współczesnych polskich Romów do tematyki pamięci o zagładzie oraz traktowania ofiar wojny w kontekście obrzędów związanych ze śmiercią w tradycyjnej kulturze romskiej. Czy stosunek do ofiar z okresu II wojny różni się od stosunku do zmarłych współcześnie? Czy śmierć ofiar Holokaustu może być zbyt odległa dla współczesnych Romów, aby mieć wobec niej osobiste relacje? Jakie są podobieństwa w oddawaniu czci ofiarom zagłady, a zmarłym obecnie?

W ramach prezentowanego wystąpienia pokażę, że upamiętnianie ofiar romskiej zagłady jest procesem sformalizowanym, uzależnionym od ustanowionych rocznic, aranżowanych najczęściej przez lokalne samorządy, instytucje lub organizacje romskie (stowarzyszenia, fundacje) itp. Upamiętnienia zawierają elementy romskiej obrzędowości związanej ze śmiercią oraz inspirowane są przez przedstawicieli/ki romskiej społeczności, jednak nie są tak naturalne i spontaniczne, jak upamiętnienia zmarłych współcześnie członków romskiej społeczności.

Metodologia, którą się posłużę będzie polegała na odwołaniu się do dostępnej literatury naukowej na ten temat. Referat będzie opierał się na pogłębionych wywiadach jakościowych z przedstawicielami/kami społeczności romskiej oraz osobami spoza społeczności biorących udział w uroczystościach upamiętniających ofiary romskiej zagłady lub inicjujących takie wydarzenia. Odwołam się również do dostępnych materiałów fotograficznych, ikonograficznych, a także relacji filmowych, prasowych z upamiętnień ofiar romskiego Holokaustu.

5. Joe Delap

Athens State University

FROM TRAUMATIC AMNESIA TO MULTIDIRECTIONAL MEMORY IN MULISCH'S THE ASSAULT

Harry Mulisch's popular and much lauded novel *The Assault* (Dutch: *De Aanslag*) has been noted "... as showcasing an example of multidirectional memory, as formulated by Michael Rothberg" (Knittel 2020). However, the status of the novel's exemplary thematic treatment of conflicting, complimentary, or renegotiated memories of the atrocities inflicted by the Nazis on the Dutch has thus far not been dealt with at length nor in ways that demonstrate how the concept of multidirectional memory works in this narrative that deals with the long-term effects of traumatic amnesia around the protagonist's witnessing the brutal revenge killing of his parents by Nazi soldiers.

It remains to be shown how multidirectional memory is evident and operational in any level of detail with direct reference to either postmemory, solidarity around memory, or memory conflicts. This study takes up the challenge of showing how conflicts and negotiations in memory manifest themselves not simply between and among characters in the novel (of which there are many examples based on various, sometimes unclear roles of perpetrators, victims, and bystanders) but also within the protagonist himself, as he finally comes to terms with 35 years of repressed memories dating back to the end of the Second World War in the Netherlands.

OD AMNEZJI DYSOCJACYJNEJ DO PAMIĘCI WIELOKIERUNKOWEJ: ZAMACH HARRY'EGO MULISCHA

Znana i ceniona powieść Harry'ego Mulischa pt. Zamach (holenderski: De Aanslag) jest uznawana za przykład reprezentacji „...pamięci wielokierunkowej w rozumieniu Michaela Rothberga” (Knittel 2020). Mimo to modelowe przedstawienie przez Mulischa sprzecznych, uzupełniających się czy też renegocjowanych wspomnień o okrucieństwach zadanych Holendrom przez nazistów nie zostało dotąd szerzej omówione. Co więcej, w dotychczasowych dyskusjach nad Zamachem nie podejmowano zagadnienia działania pamięci wielokierunkowej w powieści, która skupia się na długofalowych skutkach amnezji dysocjacyjnej związanej z doświadczeniem brutalnego zabójstwa rodziców głównego bohatera przez nazistów.

Należy zatem wykazać, w jaki sposób pamięć wielokierunkowa funkcjonuje w Zamachu w bezpośrednim odniesieniu do postpamięci, solidarności wokół pamięci lub konfliktów z nią związanych. W niniejszym wystąpieniu spróbuję pokazać, jak konflikty i negocjacje pamięci unaoczniają się w Zamachu nie tylko na poziomie relacji między bohaterami (których sylwetki niejednokrotnie bazują na różnych, momentami niejasno zdefiniowanych, rolach oprawców, ofiar i przypadkowych świadków), ale przede wszystkim wewnątrz głównego bohatera, który po 35 latach stawia czoła wypartym wspomnieniom z II wojny światowej w Holandii.

6. Sławomir Doległo
Jagiellonian University

LEROY KREMLIN. SUBVERTISING AND CULTURE JAMMING DURING 2022 RUSSIA'S INVASION OF UKRAINE

Contestatory consumer and civic practices, both online and offline, are a form of support and solidarity with the Ukrainian people following 2022 Russia's invasion. Such form of support definitely deserves mass media scholars' attention. Specifically, there is an increase in subvertising related to boycotting the brands that have not withdrawn their products from Russia, which may indicate their support of Russian war crimes. Vladimir Putin, juxtaposed with Hitler as “Putler”, has become the face of numerous posters, murals and memes, while the Kremlin's foreign policy is sometimes explicitly referred to as Rashism. Active media users creatively alter, reinterpret and enrich cultural texts, thus producing new content and meanings. Sometimes such deconstructions and transformations involve creative modification of form, aesthetics, style or axiology of the source text to enhance its message, Yet in this case, they aim to contest and undermine the source text rules and ideological message. These activities are often in line with the principles of the Situationists' *détournement* (forrerouting, hijacking in French) and subvertising (a portmanteau of ‘subvert’ and ‘advertising’). Subvertising consists in witty and creative interference with the original semantics of texts of recognized cultural, social, persuasive or ideological status. These, in turn, are related to Michel de Certeau's constructivist philosophy. Certeau assumes that social order is the coexistence of strategies of the ruling class (i.e. orders, prohibitions and directives) and tactics of the ordinary people. Such tactics consist in mockery, parody, or irony. Seen this way, *détournement*, subvertising, or culture jamming may be understood as tactical actions; “art of resistance,” jokes of the “powerless” in a social order established by the “strong.”, as defined by Certeau. The talk shows several examples of visual communication expressing resistance to the Russian regime and its war crimes, as well as those by the institutions, brands and media that support it.

LEROY KREMLIN. SUBVERTISING I CULTURE JAMMING W CZASIE ROSYJSKIEJ AGRESJI NA UKRAINĘ

*Wśród licznych wyrazów wsparcia z narodem ukraińskim po zbrojnej agresji Rosji w lutym 2022 r. na medioznawczą uwagę zasługują kontestacyjne praktyki konsumenckie i obywatelskie realizowane zarówno on- jak i offline. W związku z bojkotem marek, które nie wycofały swoich produktów z kraju agresora od kilku miesięcy rozwija się subvertising wskazujący na wspieranie przez nie rosyjskich zbrodni wojennych. Zestawiany z Hitlerem Władimir Putin, jako „Putler” stał się bohaterem licznych plakatów, murali i memów, a eksternistyczna polityka Kremla bywa wprost określana mianem „rasyzmu”. Za sprawą intertekstualnych nawiązań aktywni użytkownicy mediów twórczo zmieniają, reinterpretują, wzbogacają istniejące teksty kultury i za ich pomocą wytwarzają nowe treści i znaczenia. Ich dekonstrukcje i transformacje polegają na kreatywnej modyfikacji formy, estetyki, stylu czy aksjologii, w celu wzmocnienia treści oryginału lub jak w tym przypadku kontestacji i podważania jego reguł oraz przesłania ideologicznego. Niejednokrotnie działania te wpisują się w założenia skonwencjonalizowanej przez sytuacjonistów techniki *détournement**

(fr. odwrócenie, przechwycenie) i anarchistycznej, antykapitalistycznej praktyki subvertisingu (ang. dywersja i reklama), polegających na błyskotliwej i twórczej ingerencji w pierwotną semantykę tekstów o uznanym statusie kulturalnym, społecznym, perswazyjnym czy ideologicznym. Te z kolei wiążą się z konstruktywistyczną filozofią Michela de Certeau, zakładającą, że porządek społeczny wyraża się we współistnieniu strategii, obejmujących nakazy, zakazy i dyrektywy panujących i taktyk – wyrażających się kpinką, parodią czy ironią podporządkowanych. W tej perspektywie *détournement*, *subvertising*, czy *culture jamming* (ang. zagłuszanie kultury), spełniają założenia działań taktycznych, które Certeau postrzega jako „sztuki oporu”, żarty „słabego” w porządku ustalonym przez „silnego”. W czasie wystąpienia zostaną zaprezentowane przykłady komunikacji wizualnej wyrażającej opór wobec rosyjskiego reżimu i dokonanych przez niego zbrodni wojennych, a także wobec wspierających go instytucji, marek i mediów.

7. Sabina Giergiel

Jagiellonian University

TAKING HOLD OF TRAUMA OR ON WAR MEMORIES IN SERBIAN LITERATURE

The topos of victim, strongly present in Serbian culture since the end of the 14th century (the Battle of Kosovo), was particularly reelaborated in the 20th century. The collective story of suffering and victims was then quite popular, with varying intensity (the interwar years, World War II, communist era, and, finally, the 1990s and nowadays). In the last decades, the victim topos has been reelaborated in relation to anti-Jewish repressions. As a consequence, the fates of the Jewish and Serbian people are often equated, both in literary and historical texts.

This study focuses on two contemporary novels which seem to share the idea that the fates of the Jewish and Serbian people are similar. I plan to pinpoint the strategies aimed at taking hold of – or maybe even appropriating – the Holocaust narrative. The novels I am interested in – *Like Gold in Fire (Kao zlato u vatri)* by A. Petrov and *Ostaci sveta (What's Left in the World)* by I. Marojevic – reconstruct the events of the World War II (imprisonment in the Jasenovac concentration camp operated by the Ustaše regime) on the basis of family memories, written testimonies, and historical knowledge. As such, the stories are mediated, and therefore, governed by the logic of postmemory.

My working thesis is: a multidirectional (non-excluding and non-antagonizing) memory in current Serbia is unlikely to happen. Nowadays, we can observe there two dominating memory models. The first one is based on conflict (between ethnic minorities' memories [i.a. Jewish, German vs Serbian]). The second memory model is an attempt to take hold of another memory, which leads to instrumentalizing the suffering of others (in this case, Jews) to escape the responsibility for negligence, or even apparent faults. And it is the second model, and particularly, its literary representation, I would like to discuss.

PRZECHWYCIĆ TRAUMĘ, CZYLI JAK LITERATURA SERBSKA OPOWIADA O WOJENNYM DOŚWIADCZENIU

Topos ofiary jest silnie obecny w kulturze serbskiej od końca XIV w. (od bitwy na Kosowym Polu) i aktualizowany szczególnie mocno w XX w. Kolektywna opowieść o cierpieniu

i ofierze, z różnym natężeniem, pojawiała się wówczas w kulturze serbskiej wielokrotnie (w okresie międzywojennym, w czasie drugiej wojny światowej, w okresie komunizmu i w końcu w latach 90. XX w. i współcześnie). W ostatnich dziesięcioleciach topos ten bywa aktualizowany w połączeniu z opowieścią o represjach skierowanych wobec Żydów. Tym samym (zarówno w tekstach historiograficznych, jak i literackich) niejednokrotnie dochodzi do utożsamienia losów obu narodów.

W niniejszym artykule zamierzam skoncentrować się na dwóch współczesnych powieściach, w których aktualizuje się przekonanie o owej zbieżności losu. Zamierzam wskazać strategie, które prowadzą do przechwycenia, a może nawet do zawłaszczenia narracji holokaustowej. W obu interesujących mnie powieściach (Kao zlato u vatri [Jak złoto w ogniu] A. Petrova i Ostaci sveta [Resztki świata] I. Marojevicia) wydarzenia z okresu drugiej wojny światowej (pobyt w kierowanym przez chorwackich ustaszy obozie Jasenovac) zostają zrekonstruowane (na podstawie rodzinnych opowieści, spisanych wspomnień, wiedzy historiograficznej) i uzupełnione przez współczesnych bohaterów powieści. Jest to zatem opowieść zapośredniczona, rządzona logiką postpamięciową.

Moja robocza teza jest następująca: aktualnie trudno mówić o możliwości zaistnienia w Serbii pamięci wielokierunkowej (niewykluczającej i nieantagonizującej). Współcześnie dominują tam bowiem dwa modele pamięciowe. Pierwszy opiera się na konflikcie (rozgrywanym pomiędzy pamięciami mniejszościowymi [np. żydowska, niemiecka vs. serbska]). Drugi zaś na próbie przechwycenia, która następnie prowadzi do instrumentalnego wykorzystania opowieści o cierpieniu innych (w tym wypadku Żydów) w celu odsunięcia od siebie odpowiedzialności za zaniechania, a nawet ewidentne winy. I temu drugiemu modelowi (a dokładnie jego literackiej reprezentacji) chciałabym poświęcić szczególną uwagę w niniejszym wystąpieniu.

8. Karolina Golemo

Jagiellonian University

DECOLONIZING MEMORY AND SPACE: CONTEMPORARY NARRATIVES ON PORTUGAL'S COLONIZING PAST

The paper aims to show contemporary interpretations of colonialism created by representatives of the category of Afro-descendants, which includes people of African descent from former Portuguese colonies. The functioning of Afro-descendants in Portuguese society can be analyzed today from a postcolonial perspective, but also in the broader context of complex intercultural relations. Afro-descendants' activities go beyond issues directly related to racism and colonialism, as evidenced by the wide range of socio-cultural or artistic activities undertaken by African organizations and associations. However, references to colonial history and contemporary forms of racial discrimination are recurring themes in the social debate they initiate. Their narratives are in line with what Boaventura de Sousa Santos, among others, has pointed out: colonialism as a form of social relations has survived longer than colonialism as a political arrangement. In the spring of 2021, the project "ReMapping Memories Lisboa – Hamburg: (Post)Colonial Places of Remembrance" was launched. Its initiators want to foster reflection and debate on strategies for decolonizing the urban spaces of Lisboa and Hamburg, including digital maps of the two cities, which are to include places associated with

a colonizing, imperial past that continues to provoke ideological disputes. The maps are to be accompanied by descriptions showing the history of these places in a new context, allowing them to be analyzed using alternative narratives. In the case of Lisbon, these are to include the Monument to the Discoverers and – designed and approved by the municipal authorities, though still not realized – the Monument to the Captive.

The talk focuses on the current debate surrounding these two monuments, with a particular focus on the voice of descendants of Africans involved in the Djass–Associação de Afrodescendentes association. The International Decade for People of African Descent (2015-2024), established by UNESCO, and the impact of this initiative on undertakings and projects concerning Afro-descendants in Portugal are an important context for my considerations.

DEKOLONIZOWANIE PAMIĘCI I PRZESTRZENI. WSPÓŁCZESNE NARRACJE NA TEMAT KOLONIZATORSKIEJ PRZESZŁOŚCI PORTUGALII

Celem referatu będzie próba ukazania współczesnych interpretacji kolonializmu tworzonych przez przedstawicieli kategorii afrodescendentes, obejmującej osoby o afrykańskim pochodzeniu wywodzące się z byłych portugalskich kolonii. Funkcjonowanie potomków Afrykanów w społeczeństwie portugalskim można współcześnie analizować z perspektywy postkolonialnej, ale także w szerszym kontekście złożonych relacji międzykulturowych. Ich działalność wychodzi poza kwestie bezpośrednio związane z rasizmem i kolonializmem, o czym świadczy szeroki wachlarz aktywności społeczno-kulturowych, czy artystycznych podejmowanych przez afrykańskie organizacje i stowarzyszenia. Nawiązania do historii kolonialnej i towarzyszące im rozważania o współczesnych formach dyskryminacji na tle rasowym są jednak wątkami często powracającymi w inicjowanej przez nich debacie społecznej. W ich narracjach wybrzmiewa to, na co zwracał uwagę m.in. Boaventura de Sousa Santos: kolonializm jako forma relacji społecznych przetrwał dłużej niż kolonializm jako układ polityczny. Wiosną 2021 r. rozpoczął się projekt “ReMapping Memories Lisboa – Hamburg: (Post)Colonial Places of Remembrance”. Jego inicjatorzy chcą nakłonić do refleksji i debaty na temat strategii dekolonizacji miejskich przestrzeni Lizbony i Hamburga, m.in. poprzez stworzenie cyfrowych map obu miast, na których mają się znaleźć miejsca związane z kolonizatorską, imperialną przeszłością, która nadal wywołuje spory ideologiczne. Mapom mają towarzyszyć opisy ukazujące historię tych miejsc w nowym kontekście, pozwalające na ich analizę z zastosowaniem alternatywnych narracji. W przypadku Lizbony mają to być m.in. Pomnik Odkrywców oraz – zaprojektowany i zaakceptowany przez władze miejskie, choć ciągle jeszcze nie zrealizowany – Pomnik Pamięci Osób Zniewolonych.

Wątkiem przewodnim referatu będzie aktualnie tocząca się debata wokół tych dwóch monumentów, ze szczególnym uwzględnieniem głosu potomków Afrykanów, zaangażowanych w działalność stowarzyszenia Djass – Associação de Afrodescendentes. Istotnym kontekstem rozważań będzie ustanowiona przez UNESCO Dekada Osób Afrykańskiego Pochodzenia (2015-2024) oraz oddziaływanie tej inicjatywy na przedsięwzięcia i projekty dotyczące afrodescendentes w Portugalii.

9. Susan Jacobowitz

The City University of New York

‘BORN INTO A BROKEN WORLD’: THE HOLOCAUST CARRIER

My father was born in 1929 in Czechoslovakia, in Nagyszöllös, in the Carpathian Mountains. It was a region steeped in Jewish history and tradition: for almost two hundred years, important rabbis and scholars connected to various Hasidic dynasties flourished in and around Ungvár, Munkács, Sziget, Beregszász, Nagyszöllös and Huszt. I was born in 1962, in Phoenix, Arizona. My father had come to America at the age of 17, arriving on December 20, 1946. He was sponsored by the United States Committee for the Care of European Children (USCOM). On a corporate affidavit listing ninety-two names, No. 40 is Jakobowitz, Henrick, M, 17, Czech, Jewish. My father wanted his children to be generic American children, and forward-looking. He never wanted to talk about what had happened to him, and to his family.

Eva Hoffman, in *After Such Knowledge* (2004), describes the second generation as a “hinge generation” and that the “doubling back of memory” involves a double process: “a reckoning not only with the Shoah, but with our relationship to those who had lived through it, to our parents and elders” (181). Marianne Hirsch, in *The Generation of Postmemory* (2012), focuses on those who grow up heavily influenced or even dominated by the weight of memories and the trauma of experiences not their own. Janet Jacobs, in *The Holocaust Across Generations* (2016), explores what she terms “descendent identity.” She writes that those who hear the stories of the past and have a strong attachment to survivors become “Holocaust carriers” and “trauma carriers” (125). I struggled with alienation and a lack of identity. When my father finally shared his story with me, I began to know myself and grew much closer to him. But I also had to learn how to embrace a new role as a Holocaust carrier.

„URODZONA W ZEPSUTYM ŚWIECIE”: NOSICIELKA HOLOKAUSTU

Mój ojciec urodził się w 1929 r. w Czechosłowacji, w Nagyszöllös, w Karpatach. Był to region pełen żydowskiej historii i tradycji. Przez prawie dwieście lat w Ungvár, Munkács, Sziget, Beregszász, Nagyszöllös i Huszt oraz w ich okolicach pracowali i rozwijali się ważni rabini i uczeni związani z różnymi dynastiami chasydzkimi. Ja urodziłam się w 1962 r. w Phoenix (Arizona, USA). Mój ojciec przybył do Stanów Zjednoczonych w wieku 17 lat, 20 grudnia 1946 r., dzięki pomocy Amerykańskiego Komitetu Opieki nad Dziećmi Europejskimi (ang. United States Committee for the Care of European Children, USCOM). W ich oświadczeniu wymieniono dziewięćdziesiąt dwa nazwiska uratowanych dzieci. Nr 40 to właśnie Jakobowitz, Henrick, mężczyzna, 17 lat, Czech, Żyd. Mój ojciec chciał, aby jego dzieci były typowymi amerykańskimi dziećmi, zainteresowanymi przede wszystkim przyszłością. Nigdy nie chciał rozmawiać o tym, co spotkało jego i jego rodzinę w przeszłości.

Eva Hoffman w After Such Knowledge (2004) opisuje drugie pokolenie jako „zawieszane pokolenie” (hinge generation). Podkreśla też, że „zawracanie pamięci” (doubling back of memory) wiąże się z podwójnym procesem: „rozliczeniem nie tylko z Zagładą, ale z naszym stosunkiem do tych, którzy ją przeżyli, do naszych rodziców i dziadków” (181). Marianne Hirsch w The Generation of Postmemory (2012) skupia się na tych, którzy dorastali pod silnym wpływem lub wręcz zdominowani przez ciężar wspomnień i traumę cudzych

doświadczeń. Janet Jacobs w *The Holocaust Across Generations* (2016) bada to, co nazywa "tożsamością potomka". Zdaniem Jacobs ci, którzy słyszą opowieści o przeszłości i mają silne przywiązanie do ocalałych, stają się „nosicielami [carriers, przyp. tłum.] Holokaustu” i „nosicielami traumy” (125). Zmagalam się z wyobcowaniem i brakiem tożsamości. Kiedy mój ojciec w końcu podzielił się ze mną swoją historią, zaczęłam poznawać siebie i znacznie się do niego zbliżyłam. Ale musiałam też nauczyć się, jak przyjąć nową rolę: rolę nosicielki Holokaustu.

10. Anna Jamka

University of Warsaw

POSTMEMORY AND GRAPHIC NARRATIVES: REMEMBERING THE SPANISH CIVIL WAR THROUGH FEDERICO GARCÍA LORCA

Since the early 2000s, Spanish graphic narratives have become increasingly focused on biographical and historical themes. One of such themes is the collective and cultural trauma of the Spanish Civil War (1936-1939). The need to understand, or at least articulate, this trauma has inspired numerous historically-based graphic novels such as Antonio Altarriba and Kim's *El arte de volar* (2009) or *Estamos todas bien* (2017) by Ana Penyas.

Interestingly, the search for the lost voices of the Spanish Civil War does not end at personal stories of the families of the comics writers. Spanish comics creators are also inclined towards a meta-literary approach to remembering the Civil War, and graphic narratives about Federico García Lorca are the best example of such a tendency. In the 21st century there have been at least six graphic narratives about Lorca's life and legacy: *La huella de Lorca* by Carlos Hernández y El Torres (2013), *La araña del olvido* by Enrique Bonet (2015), *Vida y muerte de Federico García Lorca* by Ian Gibson y Quique Palomo (2018), *Los caballeros de la Orden de Toledo* by Javierre y Juanfran Cabrera (2018), *Residencia de estudiantes* by Susanna Martín Segarra (2019), and *Lorca: un poeta en Nueva York* by Carles Esquembre (2020).

Why have meta-literary graphic narratives become a significant vehicle of the Spanish postmemory of the Civil War? Why has Lorca's –and not someone else's – life and work inspired so many authors? What is Lorca's role in remembering the Spanish Civil War by those who did not experience it first-hand? I will try to answer these questions by analyzing the representations of Lorca's life and legacy in the six graphic narratives produced in the 21st century.

POSTPAMIĘĆ O HISZPAŃSKIEJ WOJNIE DOMOWEJ W POWIEŚCIACH GRAFICZNYCH: PRZYPADEK FEDERIKI GARCII LORKI

*Od początku XXI wieku hiszpańskie powieści graficzne coraz częściej podejmują wątki biograficzne i historyczne. Jednym z nich jest zbiorowa i kulturowa trauma hiszpańskiej wojny domowej (1936-1939). Potrzeba zrozumienia, czy też przynajmniej zwerbalizowania, tej traumy stoi za wieloma hiszpańskimi powieściami graficznymi takimi jak *El arte de volar* (2009) Antonio Altarriby i *Kima* czy *Estamos todas bien* (2017) Any Penyas.*

Co ciekawe, poszukiwania zaginionych głosów hiszpańskiej wojny domowej nie ustają się na rodzinnych historiach twórców i twórczyń powieści graficznych. Coraz częściej sięgają oni/one do metaliterackiego podejścia do (post)pamięci o wojnie domowej. Najlepszym

przykładem tej tendencji są powieści graficzne o Federiku Garcii Lorce. W XXI wieku powstało co najmniej sześć dzieł o życiu i spuściznie Lorki: La huella de Lorca Carlota Hernández y El Torresa (2013), La araña del olvido Enrique Boneta (2015), Vida y muerte de Federico García Lorca Iana Gibsona y Quique Palomo (2018), Los caballeros de la Orden de Toledo Javierre y Juanfrana Cabrery (2018), Residencia de estudiantes Susanny Martín Segarry (2019) oraz Lorca: un poeta en Nueva York Carlesa Esquembre (2020).

Dlaczego metaliterackie powieści graficzne stały się ważnym nośnikiem postpamięci hiszpańskiej wojny domowej? Dlaczego życie i twórczość Garcii Lorki a nie kogoś innego zainspirowały tak wielu autorów? Jaka jest rola Garcii Lorki w (post)pamiętaniu hiszpańskiej wojny domowej? Spróbuję odpowiedzieć na te pytania, analizując reprezentacje życia i spuścizny Lorki w wybranych powieściach graficznych powstałych w XXI wieku.

11. Marcin Jarzabek

Jagiellonian University

CONFLICTS AND NEGOTIATIONS, OR ON THE ORAL HISTORY PERSPECTIVE ON POST-MEMORY

From an oral history perspective, the interviewee's memories should be at the center of their story. Putting aside the factual assessment of the “truthfulness” of someone's memoirs, we still value the authenticity of someone's personal account. Authenticity is understood here as the transmission of such memories that we subjectively recognize as our own, rather than someone else's, heard second or third hand, decontextualized. For this reason, postmemory is an additional methodological challenge for oral history: both at the level of interviewing and interpreting the recording.

My talk focuses on the theoretical and methodological problems of incorporating the category of postmemory into oral history. The starting point for such considerations is the basic conflict outlined above. Drawing on contemporary theoretical discussions about oral history (i.a. Lynn Abrams, Paul Thompson, Alasdair Thompson and Piotr Filipkowski) and memory studies, I argue that using the category of postmemory, as long as its impact on interviewees' stories is recognized, can be subject to methodological and theoretical negotiations.

At the methodological level (doing interviews), this means being more sensitive and attentive to family stories, retrospective assessments in the narratives, but also forms of expression about one's own life in the context of the lives of ancestors. On the theoretical level, on the other hand, I claim that the postmemory path could be one way of interpreting parts of oral history interviews. Such path would then consist not so much in analyzing the way of telling or reconstructing biographies, but in looking for those places in the autobiographical story where we can see a “piercing” (as in a palimpsest) layer of traumatic experiences of previous generations, and weaving them into the structure of the interviewee's own biography. Given the inevitable passage of time, the category of postmemory (about World War II and the Holocaust, but also about the post-war years) will play an increasingly important role. Therefore, its role in oral history should be reflected upon.

KONFLIKTY I NEGOCJACJE, CZYLI JAK HISTORIA MÓWIONA PATRZY NA POSTPAMIĘĆ

Z perspektywy historii mówionej w centrum opowieści osoby, z którą przeprowadza się wywiad, powinny znajdować się jej własne wspomnienia. Odstępując od oceny faktograficznej „prawdziwości” czyichś wspomnień, przywiązani jesteśmy wciąż do kategorii autentyczności czyjejs relacji wspomnieniowej – rozumianej jako przekazywanie takich wspomnień, które subiektywnie uznajemy za własne, a nie czyjeś – zasłyszane z drugiej lub trzeciej ręki, zdekontekstualizowane. Z tego powodu postpamięć jest dodatkowym wyzwaniem metodologicznym dla historii mówionej – tak na poziomie prowadzenia rozmowy, jak i interpretacji nagrania.

Mój referat będzie zatem przedstawiał teoretyczne i metodologiczne problemy związane z włączeniem kategorii postpamięci w historię mówioną. Podstawowy, zarysowany powyżej konflikt na poziomie założeń teoretycznych stanowi punkt wyjścia do szukania miejsca kategorii postpamięci w praktyce historii mówionej. Odnosząc się do współczesnych dyskusji teoretycznych o historii mówionej (m.in. Lynn Abrams, Paula Thompsona, Alasdaira Thompsona czy Piotra Filipkowskiego) i badaniu pamięci, dowodzę, że wykorzystanie kategorii postpamięci przy rozumieniu jej wpływu na opowieści rozmówczyń i rozmówców może być przedmiotem negocjacji metodologicznych i teoretycznych. Na poziomie metodologicznym (praktyki badawczej – robienia wywiadów) oznacza to większe uwrażliwienie podczas słuchania na historie rodzinne, retrospektywne oceny ujęte w treści narracji, ale też formy wypowiedzi o własnym życiu w kontekście życia przodków. Z kolei na poziomie teoretycznym stawiam tezę, że ścieżka postpamięciowa może być jednym ze sposobów interpretacji części wywiadów historii mówionej: polegałaby wtedy ona nie tyle na analizie sposobu opowiadania lub odtwarzaniu biografii, ale na szukaniu tych miejsc w opowieści autobiograficznej, w których dostrzec możemy „przebijającą” (niczym w palimpseście) warstwę doświadczeń traumatycznych poprzednich generacji oraz wplątanie ich w strukturę własnej biografii rozmówcy. Wydaje się, że w obliczu nieuchronnego upływu czasu kategoria postpamięci (o II wojnie światowej i Zagładzie, ale także o latach powojennych) będzie odgrywać coraz większe znaczenie – stąd potrzebna refleksji nad jej rolą w historii mówionej.

12. Joanna Jasłowska

Jagiellonian University

THE NOTION OF POSTMEMORY – «TO APPLY OR NOT TO APPLY, THAT IS THE QUESTION». ON MARIANNE HIRSCH’S CONCEPT IN THE CONTEXT OF THE CHILEAN «LITERATURA DE LOS HIJOS»

In the field of contemporary Chilean literature, the generation of writers, who spent their childhood in the period of Augusto Pinochet’s dictatorship (1973-1990) is strongly represented within the so-called “literatura de los hijos” [the literature of sons and daughters]. This literary phenomenon has been developed in the postdictatorship period, especially in countries of Cono Sur (the Southern Cone) region where the decades of the 1970s and 1980s were marked by military dictatorships. In the Chilean context, the primary topic of these writings is generational memory of the military regime, mainly focused on two generations: parents and their children. As many investigators stress, the main aim of “literatura de los hijos” in Chile is to problematize

the family ties between parents and their children to discover new possible meanings of the childhood in the military regime's era.

Looking for an appropriate approach to investigate the particular issue of the memory of the second generation of the Chilean military regime in these literary works, it seems impossible to overlook lively debates between researchers of the Chilean "literatura de los hijos" concerning the problem of applying Marianne Hirsch's concept of postmemory into their studies.

The main aim of this paper is to show the arguments from the both sides – of the opponents of applying the postmemory into the Chilean context, as well as of the supporters of this solution – and to propose some alternative approaches, with an analysis of their advantages and disadvantages, what could mitigate the present conflict between both groups of scholars.

KATEGORIA POSTPAMIĘCI W CHILIJSKIEJ „LITERATURZE CÓREK I SYNÓW” – „STOSOWAĆ ALBO NIE STOSOWAĆ; OTO JEST PYTANIE”

Wielu reprezentantów współczesnej literatury chilijskiej, których dzieciństwo przypadło na dyktaturę Augusto Pinocheta (1973-1990), tworzy w nurcie tzw. literatura de los hijos (literatura córek i synów). Rozwinął się on w okresie postdyktatorskim, zwłaszcza w krajach regionu Cono Sur, gdzie lata 70. i 80. XX wieku upłynęły pod znakiem dyktatur wojskowych. W Chile podstawowym tematem tego typu tekstów jest pamięć pokoleniowa o dyktaturze wojskowej. Skupia się ona przede wszystkim na dwóch pokoleniach: rodzicach i ich dzieciach. Jak podkreśla wielu badaczy, głównym celem chilijskiej literatura de los hijos jest problematyzacja więzi rodzinnych między rodzicami a ich dziećmi, aby odkryć nowe możliwe znaczenia dzieciństwa w czasach dyktatury wojskowej.

Poszukując odpowiedniego podejścia do badania pamięci drugiego pokolenia chilijskiej dyktatury wojskowej w literatura de los hijos, nie sposób pominąć ożywionych debat pomiędzy chilijskimi badaczami. Dotyczą one głównie problemu zastosowania w ich badaniach kategorii postpamięci Marianne Hirsch.

Głównym celem niniejszego wystąpienia jest przedstawienie argumentów obu stron – zarówno przeciwników zastosowania kategorii postpamięci w kontekście chilijskim, jak i zwolenników tego rozwiązania. Ponadto, zaprezentuję alternatywne podejścia do tego zagadnienia oraz przeanalizuję ich wady i zalety, co mogłoby złagodzić obecny konflikt między obiema grupami badaczy.

13. Katarzyna Jędraszczyk

Adam Mickiewicz University

THE PROCESS OF MEMORIAL RECONCILIATION IN THE CONTEXT OF THE “WAR OF MONUMENTS” IN UKRAINE IN 2014-2022

Since the so-called Revolution of Dignity, the annexation of Crimea, and the start of hostilities in eastern Ukraine, up to the period of full-scale war in 2022, there has been an ongoing process of negotiating memory and historical narrative in Ukraine. This process manifested itself in the public space first through a spontaneous (Leninopad), and then legally framed, decommunization (removal of monuments and changes in toponymy). After

24 February 2022, it involves much deeper and broader processes of “derussification” and “deimperialization” of symbolic space.

The talk is an attempt to reconstruct the phases of the process of social agreement on changes in symbolic space (monuments, toponymy) and to present social discourses and new marking of symbolic space.

PROCES UZGADNIANIA PAMIĘCI W KONTEKŚCIE „WOJNY POMNIKÓW” NA UKRAINIE W LATACH 2014-2022

Od czasu tzw. rewolucji godności, aneksji Krymu i rozpoczęcia działań zbrojnych na wschodniej Ukrainie, aż po okres pełnowymiarowej wojny w 2022 r., trwa na Ukrainie proces uzgadniania pamięci i narracji historycznej. Przejawił się on w przestrzeni publicznej procesem spontanicznej (Leninopad), a następnie ujętej w ramy prawne dekomunizacji (usuwanie pomników i zmiany w toponimii). Kolejna faza tego procesu – po 24 lutego 2022 r. – obejmuje już znacznie głębsze i szersze procesy o charakterze „derusyfikacji” i „deimperializacji” przestrzeni symbolicznej.

Wystąpienie będzie próbą rekonstrukcji poszczególnych faz procesu społecznego uzgadniania zmian w przestrzeni symbolicznej (pomniki, toponimia), zaprezentuję w nim dyskursy społeczne i praktyczną realizację procesu nowego znakowania przestrzeni symbolicznej.

14. Rebecka Katz Thor

Stockholm University & Södertörn University

REPAIR AND POST-MONUMENTS

I want to present my research on three commemorative projects that are currently under development in Sweden: A Holocaust Museum, a monument over Swedish colonialization and a memorial for the victims of a murderer with racist motifs. I suggest a reading of these three projects as engaging with an unhealed wound and the memorials / monuments / museums as manifestations of how a society can deal with difficult heritage.

One is a state-initiated museum, while the other two have been initiated by an art biennale and civil activists and are still on the level of a discussion. The first one is the first Swedish Holocaust Museum, whose instating was declared by Prime Minister Stefan Löfvén in 2018, open in June 2022. The second one is the cancelled proposal by the Gothenburg Biennale of Contemporary Art to build a monument commemorating Swedish Colonialism on the “French Lot” in Gothenburg. The “French Lot” is a piece of land that was given as a free trade zone to France in 1784 in exchange for the island of St. Barthélemy. The third one is a grassroots initiative to create a memorial for the victims of the racist mass-shooter Peter Mangs, which now is called the “Anti-racist Monument”, planned to be inaugurated in 2024.

The three projects are very different in terms of scale, temporality and commissioner but can be understood in a common framework of how a society deals with the memory of vulnerable lives in public commemorations. I address how these commemorative projects are valued, what is deemed important to remember by a society at a given point, and how it can

be considered as a form of ethical response to the past for the future, theoretically as well as in relation to the current demands of removal of statues and in how cultural heritage is defined.

POSTPOMNIKI I ZADOŚCUCZYNIENIE

Czy możemy interpretować pomniki jako rodzaj zadoścuczynienia lub rekompensaty? W wystąpieniu przeanalizuję trzy przykłady szwedzkich pomników, które mogą pełnić taką rolę: pomnika LGBTQI+, pomnika upamiętniającego szwedzki kolonializm i pomnika antyrasistowskiego. Zadoścuczynienie czy też rekompensatę rozumiem tutaj jako sposób radzenia sobie z traumatyczną przeszłością, a także jako miejsce sprawczości i przeobrażeń. Tym samym, zadoścuczynienie / rekompensata nie oznacza ani uzdrowienia i zapomnienia, ani powrotu do status quo.

Pierwszy przykład pomnika-rekompensaty to monument, który zostanie ukończony w 2023 r. Upamiętniać on będzie historię osób LGBTQI+ i niektóre z tzw. „bezpiecznych przestrzeni” w Göteborgu. Drugim przykładem jest zarzucona obecnie propozycja Biennale Sztuki Współczesnej w Göteborgu. Organizacja ta zaproponowała budowę pomnika upamiętniającego szwedzki kolonializm w tym mieście. Trzecim przykładem jest oddolna inicjatywa stworzenia pomnika ofiar rasistowskiego masowego strzelca Petera Mangsa. Obecnie pomnik ten nosi nazwę „Pomnika Antyrasistowskiego”, którego odsłonięcie planowane jest na 2024 r. w Malmö.

Czerpiąc z badań Marianne Hirsch nad postpamięcią, proponuję odczytanie tych pomników jako postpomników. Postpomniki upamiętniają trudne dziedzictwo i są zlecane, finansowane lub stawiane przez te same organy, które były odpowiedzialne za opresję lub krzywdę, którą chce upamiętnić. Celem postpomników jest zatem zadoścuczynienie bądź rekompensata poczynionych krzywd.

15. Katarzyna Kącka

Nicolaus Copernicus University in Toruń

THE ICONOSPHERE AND POLITICAL SYMBOLISM IN PUBLIC SPACE AS A PLACE FOR NEGOTIATING MULTIDIRECTIONAL MEMORY

One of the ways of communication in managing the past is the organization of public space. Important events, people, and processes are remembered by labeling places associated with them. This is done by erecting monuments, obelisks, planting trees, marking historically significant places with plaques, taking care of cemeteries, mass graves, places of execution or, finally, naming objects, streets, parks, squares, bridges, public institutions in honor of historical events and their participants. Such space encourages reflection and can also function as a kind of arena where we perform rituals of remembrance and promote certain values. However, memorials do not always perform only a positive function. They become (often already at the stage of design) a source of serious conflicts and disputes, also at the international level. Sometimes they even become a tool to divide and arrange the world into us and them. And the attitude to them turns out to be a key element which marks the boundary between groups of visitors. Thus, memory, national and regional history, and heroes turn out to be a platform for dispute rather than dialogue. The talk is an attempt to classify contemporary disputes over space

and places of memory and to answer the question of why they arise and how they can be resolved. If we realize that in the last century almost every nation experienced WWI and WWII and two totalitarian systems, will we be able to stop arguing over who suffered the most?

IKONOSFERA I SYMBOLIKA POLITYCZNA W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ JAKO MIEJSCE NEGOCJACJI PAMIĘCI WIELOKIERUNKOWEJ

Jednym ze sposobów komunikowania w procesie zarządzania przeszłością jest organizacja przestrzeni publicznej. Ważne dla danej wspólnoty wydarzenia, osoby, procesy są przypominane przez swoiste etykietowanie miejsc z nimi związanych. Odbywa się to przez stawianie pomników, obelisków, sadzenie drzew, oznaczanie tablicami istotnych historycznie miejsc, troskę o cmentarze, zbiorowe mogiły, miejsca kaźni lub wreszcie nazywanie obiektów, ulic, parków, placów, skwerów, mostów, instytucji publicznych na cześć historycznych wydarzeń oraz ich uczestników. W ten sposób zagospodarowana przestrzeń skłania do refleksji i zadumy, może też pełnić funkcję swoistej areny gdzie odbywają się rytuały pamięci, obchody kolejnych rocznic, promowane są określone wartości. Miejsca pamięci nie zawsze jednak pełnią jedynie pozytywną funkcję. Stają się (często już na etapie projektu) źródłem poważnych konfliktów i sporów także na poziomie międzynarodowym. Bywają także narzędziem podziału porządkującym świat na swoich i obcych, a stosunek do nich okazuje się kluczowym elementem, wyznaczającym granicę między grupami odbiorców. Pamięć, historia, dzieje regionu, bohaterowie okazują się więc raczej płaszczyzną sporu, a nie dialogu. Celem wystąpienia jest próba klasyfikacji współczesnych sporów o przestrzeń i miejsca pamięci oraz odpowiedź na pytanie o przyczyny ich powstawania i sposoby ich rozwiązywania. Czy dzięki uświadomieniu sobie, że w ubiegłym wieku niemal każdy naród został doświadczony przez pierwszą i drugą wojnę światową oraz dwa totalitaryzmy, możliwe jest wspólnie porzucenie sporu o to, kto został najbardziej doświadczony?

16. Piotr Kletowski

Jagiellonian University

AGGRESSOR OR VICTIM? WORLD WAR II MEMORY IN JAPANESE SOCIETY AND ITS REFLECTION IN SELECTED WORKS OF JAPANESE CINEMA

World War II began in 1910 in the Far East with the annexation of Korea by the Japanese Empire, and the attack on Manchuria in 1937. The Japanese attack on Pearl Harbor caused the US to join the war. Yet a large part of the Japanese society does not consider themselves the aggressors at all. Even though their country, part of the Pact of Steel, started the bloodiest conflict in human history. The atomic attack on Hiroshima and Nagasaki and, before that, the carpet bombing of major Japanese cities, as well as anti-Japanese U.S. policies in the 1920s and 1930s (supposedly designed to force Japan into military action) build an alternative historical narrative in Japanese culture. This narrative is reinforced by Japanese cinema, both live-action and animated, which are the main topic of my talk.

**AGRESOR CZY OFIARA? PROBLEM PAMIĘCI O II WOJNIE ŚWIATOWEJ
W JAPOŃSKIM SPOŁECZEŃSTWIE I JEGO ODBICIE W WYBRANYCH DZIELACH
KINEMATOGRAFII JAPOŃSKIEJ**

II wojna światowa rozpoczęła się na Dalekim Wschodzie. Jej pierwszymi akordami były aneksja Korei przez Cesarstwo Japońskie, w 1910 r. oraz atak na Mandżurię, w 1937 r. Japoński atak na Pearl Harbor spowodował dołączenie USA do wojny. A jednak duża część społeczeństwa japońskiego wcale nie uważa się za agresorów, których państwo pozostające w Żelaznym Pakcie, rozpoczęło najkrwawszy konflikt w dziejach ludzkości. Atomowy atak na Hiroszimę i Nagasaki, a wcześniej dywanowe naloty na największe miasta japońskie, jak również antyjapońska polityka USA w latach 20. i 30. XX wieku (mająca jakoby zmusić Japonię do działań wojennych) budują alternatywną narrację historyczną w japońskiej kulturze. Również wzmacnianą przez kinematograficzne produkcje tak aktorskie, jak i animowane, o których mowa będzie w referacie.

17. Marta Kobiela-Kwaśniewska

University of Silesia in Katowice

**A PHILOSOPHICAL AND LITERARY (RE)NEGOTIATION
OF THE (POST)MEMORY OF FRANCOIST VIOLENCE AGAINST UNDERAGE
VICTIMS OF PATRONATO AND THE QUESTION OF FORGIVENESS, WITH THE
NOVEL *MEDIA VIDA (MIDLIFE)* BY CARE SANTOS IN THE BACKGROUND**

Only those who experienced it directly or grew up in the shadow of the silent trauma of their parents know how corrupt, entangled in various policies of historical (non)memory, and, above all, painful and unresolved the history of Francoism is from the perspective of victims of institutional violence. Yet the activities of the *Patronato de Protección de Menores* and the *Patronato de Protección a la Mujer* (Francoist Institute for the Protection of Minors and Women), two emblematic institutions of care and education in Francoist Spain, are ambiguous in their assessment, as demonstrated by the accounts of the wards of these institutions (i.a. *Los internados del miedo* by M. Armengou and R. Belisa; essays by C. García del Cid Guerra). Overall, however, there are far more voices strongly critical of Francoist educational institutions. In the eyes of the victims, the underage alumni, or historians researching the crimes of Francoism years later (e.g., Elena Ràfols Yuste, Ricard Vinyes), the *Patronatos* appear as places where the educational methods used indicate their repressive-penitentiary nature.

This paper has two main purposes. Firstly, to introduce the contrasting models of memory and political strategies whose object and bargaining chip was the historical memory of Francoist times and crimes, i.e., the constitution and clash of different models and policies of memory during the period of political transition and full democracy in Spain, as described by political scientist Paloma Aguilar Fernández in her book titled *Políticas de la memoria y memorias de la política* (2008). Secondly, to draw attention to a new perspective in literary discourse, a kind of attempt to work out or negotiate a model of reconciliation between supporters and opponents of the legacy of Francoism; victims and perpetrators of the Patronato institutions. This outlook, so different from previous attitudes, on the Patronato institutions can be found in the novel *Media vida* (2017) by Care Santos, also translated into Polish. The literary

reconstruction of the Francoist era, while focusing on yet another dark story of the protagonist, offers a different approach to resolving the conflict of the memory of the injustice of Francoist violence against minors. A memory that is perhaps meant to unite the feuding parties by invoking the philosophical concept of forgiving the unforgivable („*solo se puede perdonar lo imperdonable*”) borrowed from Catalan philosopher Joan-Carles Mèlich Sangra (2015: 87, *La lectura como plegaria. Fragmentos filosóficos I*). Santos' *Media vida* is only a starting point for reflecting on the possibility of constructing in the present social space an authentic model of memory of Francoist victims capable of confronting their own injustice and its perpetrators, based on the philosophical dimension of forgiveness that Mèlich Sangrà proposes.

**FILOZOFICZNO-LITERACKIE (RE)NEGOCJOWANIE (POST)PAMIĘCI
O PRZEMOCY FRANKISTOWSKIEJ WOBEC NIELETNICH OFIAR PATRONATO
ORAZ KWESTIA PRZEBACZENIA, Z POWIEŚCIĄ MEDIA VIDA (W POŁOWIE
ŻYCIA) CARE SANTOS W TLE**

Jak bardzo skorumpowana, zaplątana w sieci różnych polityk (nie)pamięci historycznej, a nader wszystko bolesna i nierozwikłana jest historia frankizmu z perspektywy ofiar przemocy instytucjonalnej, wiedzą tylko te osoby, które doświadczyły jej bezpośrednio lub dorastały w cieniu przemilczanej traumy swoich rodziców. Działania Patronato de Protección de Menores i Patronato de Protección a la Mujer (Frankistowskiego Instytutu do Spraw Ochrony Małoletnich i Kobiet), czyli dwóch emblematycznych instytucji opiekuńczo-wychowawczych we frankistowskiej Hiszpanii, są, jak wykazały relacje podopiecznych tych instytucji zebrane na łamach różnych publikacji (Los internados del miedo M. Armengou i R. Belisa; eseje C. Garcíi del Cid Guerry), niejednoznaczne w ocenie. W ogólnym rozrachunku przeważają jednak głosy stanowczo krytykujące frankistowskie placówki wychowawcze. W oczach ofiar, małoletnich wychowanków tychże instytucji, czy historyków badających po latach zbrodnie frankizmu (np. Elena Ràfols Yuste, Ricard Vinyes), jawią się jako miejsca w których stosowane metody wychowawczo-edukacyjne jednoznacznie wskazują na represyjno-penitencjarny charakter przywołanych instytucji.

Celem niniejszego referatu jest nie tylko przybliżenie przeciwstawnych modeli pamięci i strategii politycznych, których obiektem i kartą przetargową była pamięć historyczna o czasach i zbrodniach frankizmu, czyli konstytuowania i ścierania się różnych modeli i polityk pamięci w okresie transformacji ustrojowej i pełnej demokracji w Hiszpanii, opisanych przez politolożkę Palomę Aguilar Fernández w książce pt. Políticas de la memoria y memorias de la política (2008), ale zwrócenie uwagi na pojawienie się w dyskursie literackim nowego spojrzenia, swoistej próby wypracowania, tudzież wynegocjowania literackim piórem, modelu pojednania pomiędzy zwolennikami i przeciwnikami spuścizny frankizmu, ofiarami i sprawcami wyrządzonych krzywd w kontekście wspomnianych instytucji Patronato. Owe spojrzenie, tak odmienne od dotychczasowych postaw, na kwestię problematycznych w ocenie placówek Patronato i dziecięcych tragedii rozegranych w ich murach, odnajdujemy w powieści Media vida (2017) autorstwa Care Santos, przetłumaczonej również na język polski. Literacka rekonstrukcja czasów frankizmu choć ogniskuje się w tym przypadku na jeszcze jednej mrocznej historii bohaterki powieści, to jednak proponuje inne niż dotychczas podejście do rozwiązania konfliktu pamięci o krzywdzie wyrosłej na przemocy frankistowskiej wobec nieletnich, pamięci, która być może ma zjednoczyć zwaśnione strony odwołując się do filozoficznej koncepcji

przebaczenia tego, co niewybaczalne („solo se puede perdonar lo imperdonable”) zapożyczonej od katalońskiego filozofa Joana-Carlesa Mèlicha Sangry (2015: 87, *La lectura como plegaria. Fragmentos filosóficos I*). *W rozważaniach na temat istniejącego obecnie w Hiszpanii modelu pamięci historycznej o przemocy frankistowskiej, wybrana powieść jest tylko pretekstem do podjęcia refleksji na temat możliwości zbudowania w terażniejszej przestrzeni społecznej autentycznego modelu pamięci o ofiarach frankizmu, zdolnych zmierzyć się z własną krzywdą i jej sprawcami, w oparciu o filozoficzny wymiar przebaczenia jaki proponuje Mèlich Sangrà.*

18. Weronika Korzeniecka

Jagiellonian University

WORLD WAR II HAS NOT ENDED YET. POSTMEMORY IN *OSKARŻAM AUSCHWITZ* BY MIKOŁAJ GRYNBERG AND *LEZIONI DI TENEBRA* BY HELENA JANECEK

The talk aims to analyze and interpret two literary works: *Oskarżam Auschwitz* by Mikołaj Grynberg and *Lezioni di tenebra* by Helena Janeczek. While Grynberg's book consists of interviews with second-generation Holocaust survivors, Janeczek's novel is an autobiography. This acclaimed Italian writer comes from a family of Polish-Jewish immigrants. Since the main characters in both books are the children of Holocaust survivors, their analysis and interpretation draw heavily on memory studies and, most importantly, on postmemory. The reading includes also key concepts from psychoanalysis such as trauma, mourning and melancholia. Additionally, I draw on Derrida's hauntology, subsequently developed by Nicolas Abraham and Maria Torok. I aim not only to present the internal differentiation of the second generation, but also to point out the similarities between them. Although their circumstances may differ, second-generation Holocaust survivors are influenced by the same mechanisms of trauma inheritance. Therefore, the talk is primarily an attempt to problematize some behaviours of the second-generation. As such, it mainly asks questions. These concern issues such as identity (divided identity, heterogeneous identity, enigmatic identity, uprooted identity, foreign identity, suspended identity) and inherited and own memory. Is it possible to work through someone else's trauma? To what extent do the tragic experiences of parents condition the lives of their children? How to escape the specter of the Holocaust? Should we be telling the same stories over and over again? Why is World War II still going on?

II WOJNA ŚWIATOWA JESZCZE SIĘ NIE SKOŃCZYŁA. KONCEPCJA POSTPAMIĘCI W „OSKARŻAM AUSCHWITZ” MIKOŁAJA GRYNBERGA I „LEZIONI DI TENEBRA” HELENY JANECEK

Referat obejmuje elementy analizy i interpretacji dwóch dzieł: „Oskarżam Auschwitz”, czyli serii rozmów przeprowadzonych przez Mikołaja Grynberga z przedstawicielami drugiego pokolenia oraz „Lezioni di tenebra”, czyli autobiograficznej powieści Heleny Janeczek, wywodzącej się z polsko-żydowskiej rodziny, jednej z najważniejszych włoskich pisarek ostatniego piętnastolecia,. Ponieważ bohaterami obu książek są dzieci osób ocalałych z Zagłady, lektura w dużym stopniu opiera się na badaniach z zakresu memory studies, a przede wszystkim na koncepcji postpamięci. W interpretacji pojawiają się kluczowe w tym kontekście

pojęcia z obszaru psychoanalizy, takie jak np. trauma, żaloba czy melancholia, a także zaproponowana przez Jacquesa Derridę i następnie rozwinięta przez Nicolasa Abrahama i Marię Torok koncepcja widmontologii. Celem referatu jest nie tylko przedstawienie wewnętrznego zróżnicowania drugiego pokolenia, ale również wskazanie tych miejsc, w których jego przedstawiciele, choć osadzeni w odmiennych kontekstach, bywają do siebie podobni, ponieważ podlegają tym samym mechanizmom dziedziczenia traumy. Referat jest w głównej mierze próbą sprobematyzowania niektórych zachowań dzieci osób ocalałych z Zagłady i skupia się raczej na stawianiu pewnych pytań niż udzieleniu na nie jednoznacznych odpowiedzi. Pytania te dotyczą przede wszystkim kwestii tożsamościowych (tożsamość podzielona, heterogeniczna, enigmatyczna, wykorzeniona, obca, zawieszona) oraz zagadnień z zakresu pracy pamięci odziedziczonej i własnej. Czy da się przepracować cudzą traumę? Do jakiego stopnia tragiczne doświadczenia rodziców warunkują życie ich dzieci? Jak uciec od widma Zagłady? Czy warto wciąż opowiadać te same historie? Dlaczego II wojna światowa wciąż trwa?

19. Martyna Kowalska
Jagiellonian University

“MEMORY WARS” IN RUSSIAN LITERATURE: SERGEI LEBEDEV’S WORKS

Sergei Lebedev's tetralogy – *Oblivion* (2010), *The Year of the Comet* (2014), *People of August* (2015), and *The Goose Fritz* (2018) – is considered multigenerational novel. This type of literature can be seen as a medium of collective memory, which provides an opportunity to reinterpret the experiences of past generations as an alternative to official historical policy (the so-called “first memory”). In this talk, I propose to focus attention on Lebedev's tetralogy through the prism of “memory wars” taking place in Russian culture. Lebedev's works are characterized by intensified historical consciousness oscillating around the key events of the 20th century: revolutions, Stalinist repression, the intersection of two totalitarianisms, the Great Patriotic War, perestroika, the collapse of the Soviet Union, the years of systemic transformation. However, this is not an inquiry into historical truth *sensu stricto*, but into post-trauma, which is the unwanted and rejected heritage of Russians. The past will therefore be the impetus for considering the condition of contemporary Russian society. Lebedev's work encourages deeper reflection on the causes of the “memory wars” and the consequences of divisions on the line: individual memory – collective memory.

„WOJNY PAMIĘCI” W LITERATURZE ROSYJSKIEJ. TWÓRCZOŚĆ SIERGIEJA LEBIEDIEWA

Tetralogia Siergieja Lebiediewa, na którą składają się utwory: Granica zapomnienia (2010), Rok komety (2014), Ludzie sierpnia (2015), Dzieci Kronosa (2018), jest wpisywana w nurt powieści generacyjnych. Ten rodzaj tekstów literackich może być ujmowany jako medium pamięci zbiorowej, dając możliwość reinterpretacji doświadczeń minionych pokoleń jako alternatywy dla oficjalnej polityki historycznej (tzw. „pierwszej pamięci”). W swym wystąpieniu proponuję skoncentrować uwagę na twórczości rosyjskiego pisarza przez pryzmat „wojen pamięci” mających miejsce w przestrzeni rosyjskiej kultury. Utwory Lebiediewa

charakteryzują się zintensyfikowaną świadomością historyczną, oscylującą wokół kluczowych wydarzeń XX wieku: rewolucje, represje stalinowskie, skrzyżowanie dwóch totalitaryzmów, Wielka Wojna Ojczyźniana, pierestrojka, upadek Związku Radzieckiego, lata transformacji ustrojowej. Nie chodzi jednak o dociekanie do prawdy historycznej sensu stricto, ale o posttraumę, będącą niechcianym i odrzucanym dziedzictwem Rosjan. Przeszłość będzie zatem impulsem do rozważań nad kondycją współczesnego rosyjskiego społeczeństwa. Twórczość Lebediewa skłania do głębszej refleksji nad przyczynami „wojny o pamięć” i skutkami podziałów na linii: pamięć indywidualna – pamięć zbiorowa.

20. Hanna Księżniakiewicz

Pedagogical University of Krakow

POSTMEMORY IN 1946 BY REMIGIUSZ BRZYK

Marta Bryś's recent book titled *Doświadczenie postpamięci w teatrze* shows how postmemory can be activated in theatre and what strategies it can adopt. Although Bryś's book does not exhaust the theatrical archive, it grounds postmemory in theatre theoretically and practically. Following Hirsch's notion of postmemory and Rothberg's memory nodes and multidirectional memory, I reflect on postmemory as a tool to unseal pogrom history after the Holocaust and World War II. Specifically, I examine the forms postmemory takes in Remigiusz Brzyk's play *1946*. This play problematizes and unseals the hermetic collective memory of the Kielce community about the Kielce pogrom.

In the first part of my analysis, I present how the play produces multi-level memory nodes. These appear not only in the structure of the dramatic text itself, but also through interaction with the spectators, autothematic elements, references to popular culture, and the stage design. *1946* is based on both facts and imagination, and it seems to open a chapter of the past of Kielce which has not been healed yet. As such, *1946* is an example of the creators' ambition and agency. In the second part, I examine whether the play started a public discourse about the pogrom among the Kielce community and whether it changed their collective memory. Therefore, the presentation aims to present the effect of the relationship between postmemory, theatre, and a specific community in relation to local memory of post-war genocide.

DOŚWIADCZENIE POSTPAMIĘCI W SPEKTAKLU 1946 REMIGIUSZA BRZYKA

Niedawno ukazała się publikacja autorstwa Marty Bryś pt. Doświadczenie postpamięci w teatrze, w której autorka przedstawia na podstawie kilku spektakli m.in. jak w teatrze może być uruchamiana postpamięć oraz jakie strategie w konstruowaniu opowiadania o przeszłości może przyjmować. Pozycja nie wyczerpuje archiwum teatralnego, ale ugruntowuje w nim postpamięć teoretycznie oraz praktycznie, dlatego też opierając się na teorii postpamięci Marianne Hirsch, posługując się koncepcją węzłów pamięci oraz pamięci wielokierunkowej Michaela Rothberga podejmuje refleksję nad nimi jako narzędziami strategii rozszczelnienia historii pogromowej po Holokauście i II wojnie światowej. Wykorzystując teorie postpamięciowe by przyjrzeć się temu, jakie formy ona przyjmuje w spektaklu 1946 Remigiusza Brzyka, który problematyzuje i rozszczelnia hermetyczne ramy pamięci zbiorowej społeczności

kielczan/kielczanek o pogromie kieleckim. W pierwszej części mojej analizy przedstawię, w jaki sposób spektakl wytwarza kilkupoziomowe węzły pamięci, nie tylko w strukturze samego tekstu dramatycznego, ale także poprzez interakcję z widzem/widzką, wprowadzanie elementów autotematycznych czy odniesień do kultury popularnej po konstrukcję scenograficzną. Spektakl jest pracą na faktach oraz wyobrażeniach, zdaje się otwierać pewien rozdział nieprzepracowanej przeszłości kieleckiej społeczności co podkreśla ambicje interwencji i sprawczości wśród twórców i twórczyń. W drugiej części sprawdzę, czy spektakl uruchomił publiczny dyskurs o pogromie wśród społeczności Kielc zmieniając przy tym pamięć zbiorową. Całość pracy ma więc przedstawić skutek relacji jaka zachodzi między postpamięcią, teatrem a konkretną grupą współmieszkańców, gdy odnosi się do wydarzeń lokalnych związanych z pamięcią ludobójstwa powojennego.

21. Aleksandra Kumala

Jagiellonian University

ABSENT MONUMENT AND ABSENT VICTIMS: POLISH RIVAL POSTMEMORY

The talk reflects upon Polish society as a community permanently marked by the trauma of World War II, which operates in a tradition of heroism and martyrdom. Combining the concepts of Marianne Hirsch and Michael Rothberg, the talk focuses on “Polish rival postmemory,” which describes the division between traumas whose intergenerational transmission is permitted and those excluded from the processes of inheritance and reworking.

The starting point for the considerations is the project to build a monument commemorating gay victims of Nazism in the center of Warsaw, which was protested in 2007. What does the Polish postmemory look like fifteen years later? Whose traumas does it recognize as its own, and whose traumas does it categorically reject? Where is the contemporary boundary of postmemory empathy? Finally: has the status of the non-heteronormative persecuted changed?

The talk argues that the long-term victimization and glorification of a particular social group, in this case defined as Polish concentration camp inmates (members of underground organizations, civilians or clergy, usually Catholics) conditions the negative attitude towards the “forgotten victims of Nazism”, here represented by non-heteronormative inmates. As it has persisted for years, it still does not allow to symbolically expand the circle of the “good company of victims” (Stańczak-Wiślicz 2011). The talk also briefly discusses the 2020 controversies around commemorating the pink triangle inmates at the Memorial and Museum Auschwitz-Birkenau. These controversies illustrate the long-term effects of seeing memory as a “zero-sum game”, inherent in the rival model, which Rothberg contrasted with the multidirectional model (Rothberg 2015). As I argue, this constant “struggle for primacy” (Rothberg 2015) in Poland resulted in a closed set of wartime traumas considered national heritage and a reason for patriotic pride, and in the consistent treatment of other traumas as unwanted mnemonic burden.

POMNIK, KTÓRY NIE POWSTAŁ I OFIARY, KTÓRYCH NIE BYŁO. O POLSKIEJ POSTPAMIĘCI RYWALIZUJĄCEJ

Autorka proponuje spojrzenie na kondycję polskiego społeczeństwa jako wspólnoty trwale naznaczonej traumą drugiej wojny światowej, funkcjonującej w tradycji bohaterstwa i martyrologii. Łącząc słowniki teoretyczne Marianne Hirsch i Michaela Rothberga, operuje pojęciem „polskiej postpamięci rywalizującej”, opisującym podział na traumy, których międzypokoleniowa transmisja jest dozwolona oraz te wykluczone z procesów dziedziczenia i przepracowywania. Punkt wyjścia dla podejmowanych rozważań stanowi oprotestowany w 2007 r. projekt budowy w centrum Warszawy pomnika upamiętniającego homoseksualne ofiary nazizmu. Jak piętnaście lat później wygląda polska postpamięciowa wspólnota? Czyje traumy uznaje za własne i oswojone, a od których zdecydowanie się odżegnuje? Gdzie współcześnie przebiega granica postpamięciowej empatii i współodczuwania? Wreszcie: czy status nieheteronormatywnych prześladowanych uległ zmianie? W ramach krytycznej pracy z pojęciem „polskiej pamięci rywalizującej” postawiona zostaje następująca teza: długotrwała wiktyimizacja i gloryfikacja określonej grupy społecznej, w tym przypadku zdefiniowanej jako polscy więźniowie obozów koncentracyjnych (członkowie organizacji podziemnych, cywile lub duchowni, zwykle katolicy) warunkuje utrzymujący się od lat negatywny stosunek do „zapomnianych ofiar nazizmu” – tu reprezentowanych przez nieheteronormatywnych więźniów kacetów – i wciąż nie pozwala na symboliczne rozszerzenie kręgu „dobrego towarzystwa ofiar” (Stanczak-Wiślicz 2011). Krótkie omówienie kontrowersji, jakie w 2020 r. wywołał postulat upamiętnienia więźniów z różowym trójkątem w Miejscu Pamięci i Muzeum Auschwitz-Birkenau, zilustruje długofalowe skutki postrzegania pamięci jako „gry o sumie zerowej”, właściwego modelowi rywalizującemu, któremu Rothberg przeciwstawiał model wielokierunkowy (Rothberg 2015). Jak dowodzi autorka, efektem nieustannej „walki o prymat” (Rothberg 2015) stało się w Polsce stworzenie zamkniętego zbioru wojennych traum desygnowanych do rangi narodowego dziedzictwa i stanowiących powód do patriotycznej dumy oraz konsekwentne traktowanie innych traum niczym niechcianego mnemonicznego balastu.

22. Jan Miklas-Frankowski

University of Gdansk

COUNTER-MEMORY TO A FAMILY MEMORY: FAŁSZERZE PIEPRZU BY MONIKA SZNAJDERMAN

Monika Sznajderman in *Falszerze pieprzu (Forgers of Paper)* recreates two parallel family histories: that of the father and mother; the family branches of Jews and Poles. The Jewish family consists of “people without history,” “ordinary people living in extraordinary times,” people “who are not remembered.” Sznajderman tries to restore their memory, even though she cannot find their names in the cemeteries. The fate of the Polish part of the family was different. They lived safely in a mansion when their Jewish neighbors disappeared. Sznajderman confronts the past of the two families (“I can't stop thinking about eating a sumptuous dinner in 1941 and starving in the ghetto,”) and wonders how to combine the political vision of a Poland free of Jews with the real mourning of the death of Jewish neighbors.

According to Sznajderman, *Falszerze pieprzu* is a book: “about two strands of memory that never intersect, about two different stories that have been going on in parallel for many centuries – though never together.” But in reality, her book is a moving attempt to communicate and negotiate the conflicting communities of memory within her own family history. From this perspective, Sznajderman seeks to expand and create a family memory, making it multidirectional (Rothberg, 2014) and compatible with different memory communities (A. Assmann, 2007).

The paper also places Sznajderman's book not only as an attempt to rework family postmemory, but also in the broader context of transformations in Polish collective memory as a Ricoeurian discourse of counter-memory. Counter-memory, as understood by Ricoeur, is an act of resistance to canonical and hegemonic institutional discourses. According to Lipsitz, counter-memory confronts the dominant discourse with the stories of those excluded from it and leads to its revision (Lipsitz 1989). Ann Rigney, on the other hand, sees the quest to inscribe forgotten events into cultural memory as a form of “memory activism” in art (Rigney 2014). The uniquely transformative power of art and its ability to mobilize audiences through imagination and affect can form what Alison Landsberg has called prosthetic memory, or a deep connection to events one has not experienced (Landsberg 2004). Sznajderman's book may thus be an affective attempt to communicate and negotiate conflicting national memories, leading to an expansion of Polish collective memory.

KONTR-PAMIĘĆ RODZINNEJ PAMIĘCI. FAŁSZERZE PIEPRZU MONIKI SZNAJDERMAN

Monika Sznajderman w Falszerych pieprzu odtwarza dwie równoległe historie rodzinne – ojca i matki; rodzinne gałęzie Żydów i Polaków. Rodzina żydowska składa się z „ludzi bez historii”, „zwykłych ludzi żyjących w niezwykłych czasach”, ludzi „którzy nie są pamiętani”. Sznajderman próbuje przywrócić im pamięć, mimo że nie może znaleźć ich imion na cmentarzach. Los polskiej części rodziny był inny. Mieszkali bezpiecznie w dworku, gdy ich żydowscy sąsiedzi zniknęli. Sznajderman konfrontuje się z przeszłością dwóch rodzin („Nie mogę przestać myśleć o tym, że jemy wystawny obiad w 1941 r. i głodujemy w getcie”) i zastanawia się, jak połączyć polityczną wizję Polski wolnej od Żydów z prawdziwą żalobą po śmierci żydowskich sąsiadów? Według Sznajderman Falszerze pieprzu to książka: „o dwóch pasmach pamięci, które nigdy się nie przecinają, o dwóch różnych historiach, które od wielu stuleci toczą się równoległe – choć nigdy razem”. Jednak w rzeczywistości jej książka jest poruszającą próbą komunikowania i negocjowania sprzecznych wspólnot pamięci w ramach jej rodzinnej historii. Z tej perspektywy Sznajderman stara się rozszerzać i kreować pamięć rodzinną, czyniąc ją wielokierunkową (Rothberg, 2014) i zgodną z różnymi wspólnotami pamięci (A. Assmann, 2007).

Celem mojego artykułu będzie analiza książki Sznajderman jako próby pracowności rodzinnej postpamięci, ale także umieszczenie jej w szerszym kontekście przemian w polskiej pamięci zbiorowej jako Ricoerowskiego dyskursu kontr-pamięci, będącego aktem oporu wobec kanonicznych i hegemonicznych instytucjonalnych dyskursów. Według Lipsitza kontr-pamięć konfrontuje dominujący dyskurs z historiami osób z niego wykluczonych i prowadzi do jego rewizji (Lipsitz 1989). Z kolei według Ann Rigney dążenie do wpisania zapomnianych wydarzeń w pamięć kulturową może przybrać w sztuce formę „aktywizmu

pamięciowego” (Rigney 2014). Wyjątkowa transformacyjną moc sztuki i jej zdolność do mobilizowania odbiorców poprzez wyobraźnię i afekt mogą uformować to, co Alison Landsberg nazwała pamięcią prostetyczną, czyli głębokim połączeniem z wydarzeniami, których się nie przeżyło (Landsberg 2004). Książka Sznajderman może być zatem afektywną próbą komunikowania i negocjowania sprzecznych narodowych pamięci, która prowadzi do poszerzenia polskiej pamięci zbiorowej.

23. Gila Oren

The College of Management Academic Studies, Tel Aviv

SUBJECTIVE HOLOCAUST. INFLUENCE LEVEL OF HOLOCAUST SURVIVORS' OFFSPRING – OFFERING A NEW MEASUREMENT

The post-trauma of Holocaust survivors has been studied since the 1960s. The literature suggests a high rate of depression, anxiety, and post-traumatic stress disorder (PTSD) among the survivors. Even so, most of the survivors returned to life after the Holocaust worked, built a family, lived a creative life, and developed a career. The literature on Holocaust survivors' offspring (HSO) who were born after the war (the “second generation”) to parents who were Holocaust survivors mostly also concentrates on post-trauma and pathological evidence using anxiety, traumatic stress, and attachment representations in order to examine the trauma that parents who are Holocaust survivors transmit to their children through trauma transmission processes. This paper develops a measure of the "Subjective Holocaust Influence Level" (SHIL) of Holocaust survivors' offspring (HSO), and how this is reflected in their daily life, habits, and wellbeing. The Holocaust influence is reported by the offspring themselves. For this purpose, we conducted two separate surveys. We find that higher SHIL is correlated with increased worry, being more suspicious of others, higher anxiety about the future, feeling a need to survive, risk aversion, self-rated health, and unwillingness to discard food. However, we found only a minor effect on their perceived money management and financial behavior. This study offers a new perspective on Holocaust memory and influences representation among holocaust survivors' offspring.

SUBIEKTYWNY POZIOM WPŁYWU HOLOKAUSTU NA POTOMKÓW OCALAŁYCH

Posttrauma ocalałych z Holokaustu jest badana od lat 60. XX wieku. Literatura wskazuje na wysoki wskaźnik depresji, lęku i zespołu stresu pourazowego (PTSD) wśród ocalałych. Mimo to, większość z nich wróciła do życia, pracowała, budowała rodzinę, prowadziła twórcze życie i rozwijała karierę. Literatura dotycząca potomków ocalałych z Holokaustu (HSO, Holocaust survivors' offspring) urodzonych po wojnie (tzw. drugie pokolenie) w większości również koncentruje się na objawach pourazowych i patologicznych. Lęk, stres traumatyczny i style przywiązania wykorzystuje się do badania traumy, jaką ocalali z Holokaustu rodzice przekazują swoim dzieciom poprzez procesy transmisji traumy. W niniejszym wystąpieniu omawiamy wskaźnik „subiektywnego poziomu wpływu Holokaustu” (SHIL, Subjective Holocaust Influence Level) potomków ocalałych z Holokaustu oraz jego wpływ na ich codzienne życie, nawyki i samopoczucie. Wpływ Holokaustu jest relacjonowany przez samych potomków ocalałych. W tym celu przeprowadziliśmy dwa oddzielne badania.

Odkryliśmy, że wyższy SHIL jest skorelowany z nadmiernym zamartwianiem się, zwiększoną podejrzliwością wobec innych, większym lękiem o przyszłość, odczuwaniem potrzeby przetrwania, niechęcią do ryzyka, samooceną zdrowia i niechęcią do wyrzucania jedzenia. Wpływ SHIL na deklarowane zarządzanie pieniędzmi i zachowania finansowe był niewielki. Badanie to oferuje nowe spojrzenie na pamięć o Holokauście wśród potomków ocalałych i jego wpływ.

24. Filip Oszczyk

Jagiellonian University

INSTITUTIONALIZATION OF POSTMEMORY OF THE “CURSED SOLDIERS”

This presentation aims to show how the social memory of the “cursed soldiers” is institutionalized and the consequences it has for power relations in society. The “cursed soldiers” are increasingly important in Polish political discourse, as they become the subject of political debate on their commemoration. The dispute involves not only citizens, but also the Polish government and public institutions including, above all, the Institute of National Remembrance (IPN). Despite the controversies surrounding the “cursed soldiers” commemoration, it is being institutionalized mainly through the activities of the IPN. The Institute engages in the study and popularization of their history by presenting them in a decidedly positive light. I interpret such institutionalization of memory as a political action (re)producing power relations. This institutionalization becomes part of political competition in the field of memory, where political actors associated with different political groups compete to impose their interpretation of the past.

The talk focuses on the series of shorts *Żołnierze niezłomni* created by the IPN to commemorate the “cursed soldiers”. It consists of 20 videos posted on YouTube and on the IPN website called “Podziemie niezłomne”. I analyzed the shorts using Halladay's approach to multimodal critical discourse analysis.

By analyzing this series, I intend to show that the memory of the “cursed soldiers” is a tool of political policy. It becomes such a tool not only by legitimizing certain policies, but also by producing mental models that show conservative values (religion, patriotism) in a positive light. The discourse that the IPN produces is hegemonic in nature. By portraying the “cursed soldiers” in an unequivocally positive light, it marginalizes alternative visions of the past in the public space, as well as social groups whose memory is incompatible with the institutional vision.

INSTYTUCJONALIZACJA POSTPAMIĘCI DOTYCZĄCEJ ŻOŁNIERZY WYKLĘTYCH

Celem niniejszego wystąpienia jest pokazanie, w jaki sposób pamięć społeczna o żołnierzach wyklętych jest zinstytucjonalizowana i jakie są tego konsekwencje dla relacji władzy w społeczeństwie. Żołnierze wyklęci w polskim dyskursie politycznym zyskują na coraz większym znaczeniu, stając się tematem debaty politycznej dotyczącej ich upamiętnienia. W spór o komemoracje włączają się nie tylko obywatele, ale również polski rząd oraz instytucje publiczne w tym przede wszystkim Instytut Pamięci Narodowej (IPN). Pomimo kontrowersji, jakie wiążą się z upamiętnieniem, ich komemoracja ulega instytucjonalizacji głównie poprzez

działalność IPN, który angażuje się w badanie oraz popularyzację historii o żołnierzach wyklętych przedstawiając ich w zdecydowanie pozytywnym świetle. Instytucjonalizację pamięci, która stanowi przedmiot sporu w społeczeństwie, autor interpretuje jako działanie polityczne (re)produkujące relacje władzy. Proces instytucjonalizacji w analizowanym przypadku staje się elementem politycznej rywalizacji w polu pamięci, w ramach którego aktorzy politycznie związani z różnymi ugrupowaniami politycznymi rywalizują o narzucenie swojej interpretacji przeszłości.

W wystąpieniu zostaną przedstawione wyniki badań nad cyklem etiud filmowych „Żołnierze niezłomni” stworzonym przez Instytut Pamięci Narodowej w celu upamiętnienia żołnierzy wyklętych. Cykl składał się z 20 filmów zamieszczonych na serwisie YouTube i na stronie IPN Podziemie niezłomne. Metodą wykorzystaną do analizy danych była multimodalna krytyczna analiza dyskursu oparta na podejściu Halladaya.

Autor, analizując te wyniki, pokazuje, że pamięć o żołnierzach wyklętych jest narzędziem polityki politycznej, nie tylko poprzez legitymizowanie określonych polityk, ale również poprzez wytwarzanie modeli mentalnych przedstawiających wartości konserwatywne takie jak religia czy patriotyzm w pozytywnym świetle. Dyskurs, który wytwarza IPN, ma charakter hegemoniczny. Przedstawiając w jednoznacznie pozytywnym świetle żołnierzy wyklętych, marginalizuje on alternatywne wizje przeszłości w przestrzeni publicznej i grupy społeczne, których pamięć jest niezgodna z wizją instytucjonalną.

25. Sylwia Papier

Jagiellonian University

3D MEMORY INTERACTIVE SURVIVOR BIOGRAPHY: OPPORTUNITIES AND THREATS

This presentation is the result of my research under the grant „Transformations of Holocaust Testimony in the Digital Age” funded by the National Science Center. This talk aims to critically discuss the USC Shoah Dimensions in Testimony (USC Shoah DiT) project initiated and implemented by the USC Shoah Foundation. Specifically, I pinpoint opportunities and threats that this initiative entails.

USC Shoah DiT focuses on continuing the recording of genocide survivors initiated in 1994. Nevertheless, it no longer has the form of videos, but of interactive biographies, based on a Q&A system that allows for a sustained dialogue with survivors. Bearing in mind Marianne Hirsch's remarks on successive generations' spatial and temporal distance from traumatic events, I consider how interactive biographies of survivors (so far erroneously referred to as holograms) can be considered as objects of postmemory that “save” witnesses and their stories for future generations. Specifically, I analyze how such a digital autobiographical identity narrative allows the survivor to externalize their experience and transfer their memory. I also reflect on the ethical issues related to “using” such near-holographic recordings of survivors. Finally, I reflect on how memory mediated by 3D objects affects the perception of past events.

PAMIĘĆ KONSTRUOWANA W 3D. INTERAKTYWNA BIOGRAFIA OCALAŁEGO – SZANSE I ZAGROŻENIA

Niniejsze wystąpienie powstało w wyniku prowadzonych przeze mnie badań w ramach grantu „Transformacje świadectwa Holokaustu w epoce cyfrowej” finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki. Celem referatu jest krytyczne omówienie projektu USC Shoah Dimensions in Testimony (USC Shoah DiT) zainicjowanego i realizowanego przez USC Shoah Foundation ze wskazaniem na szanse i zagrożenia, jakie za sobą pociąga wciąż dynamicznie rozwijana inicjatywa fundacji. USC Shoah DiT koncentruje się na kontynuowaniu zapoczątkowanych w 1994 r. nagrań ocalałych z ludobójstw, jednakże już nie w formie filmów, a interaktywnych biografii, opartych na systemie pytań i odpowiedzi, umożliwiających podtrzymywanie dialogu z ocalałymi. Mając na uwadze to, co w kontekście postpamięci pisała Marianne Hirsch o poczuciu przestrzennego i czasowego oddalenia kolejnych pokoleń od traumatycznych wydarzeń, w trakcie swojego wystąpienia zastanowię się w jaki sposób interaktywne biografie ocalałych (dotychczas błędnie określane mianem hologramów) można rozpatrywać jako obiekty postpamięci „ocalające” świadków i ich historie dla przyszłych pokoleń. Ponadto przeanalizuję, jak taka wirtualna autobiograficzna narracja tożsamościowa pozwala ocalałemu na eksternalizację doświadczenia i transfer pamięci dla odbiorców jego świadectwa oraz dokonam namysłu nad kwestiami etycznymi dotyczącymi „korzystania” z takich niemal holograficznych nagrań ocalałych? Na podstawie zgromadzonego materiału badawczego zastanowię się również w jaki sposób pamięć zapośredniczona przez obiekty 3D wpływa na odbiór przeszłych wydarzeń?

26. Simon Payaslian

Boston University

THE AMERICAN ARMENIAN PRESS IN THE UNITED STATES AND THE CONSTRUCTION OF DURABLE MEMORY (1920S-1950S)

The paper examines contending approaches to the construction of what I call “durable memory” of the homeland and the Armenian Genocide as developed within the Armenian community in the United States. This study consists of two major sections: the first examines the narratives constructed in the American Armenian press and the role of the press in the consolidation of the collective memory of the homeland in the aftermath of the genocide – that is, the period from the 1920s to the 1950s. The second section evaluates the long-term impact of the construction of this specific form of “durable memory” on American Armenian identity and community. This study contributes to a number of areas – for example, diaspora/ethnic studies; the literature on ethnic press; “long-distance nationalism”; trauma, memory, and recovery; and the scholarship on the Armenian community in the United States. Approximately seventy Armenian daily, weekly, monthly papers/journals were published in the United States during the period under consideration. Further, placed within the context of memory, this paper examines the extent to which the nature of the consolidation of “durable memory” has been conducive to “negotiation” between various spectrums of moral power and nationalist ideologies. Employing content analysis of a sample of Armenian-language and English-language papers, this paper identifies two contending intellectual currents in the consolidation

of Armenian collective memory in the United States. The Armenian-language papers have stressed the memory of the “Old World,” while the English-language papers have focused on the instrumentalization of memory as a way to promote functional and cultural integration in the “New World.” In so doing, the English-language press, which more accurately reflects the Americanization of Armenian identity, has also promoted “cultural congruence” between Armenian and American values, while Armenian community leaders lobbied for favourable U.S. foreign policy towards the homeland.

PRASA AMERYKAŃSKICH ORMIAN W USA I BUDOWANIE „TRWAŁEJ PAMIĘCI” (1920-1950)

W niniejszym wystąpieniu omawiam dwa sprzeczne podejścia do budowania tzw. „trwałej pamięci” (ang. „durable memory”) o ojczyźnie i Ludobójstwie Ormian wśród diaspory ormiańskiej w Stanach Zjednoczonych. Wystąpienie składa się z dwóch zasadniczych części. Pierwsza z nich skupia się na narracjach tworzonych przez prasę amerykańskich Ormian oraz rolę tej prasy w utrwalaniu pamięci zbiorowej o ojczyźnie w świetle Ludobójstwa Ormian, tj. w latach 1920-1950. Część druga poświęcona jest ocenie długoterminowego wpływu tej specyficznej formy „trwałej pamięci” na tożsamość i społeczność amerykańskich Ormian.

Badanie to stanowi istotny wkład w rozwój wielu dyscyplin, m.in. badań nad diasporami/mniejszościami etnicznymi, prasą mniejszości etnicznych, „nacjonalizmem na odległość” (ang.: „long-distance nationalism”), traumą, pamięcią i uzdrowieniem oraz diasporą ormiańską w Stanach Zjednoczonych.

W latach 1920-1950 w Stanach Zjednoczonych publikowano ok. 70 ormiańskich dzienników, tygodników, miesięczników i magazynów. W kontekście pamięci, w niniejszym wystąpieniu próbuję ustalić, na ile umocnienie „trwałej pamięci” prowadzi do „negocjacji” pomiędzy różnymi spektrami siły moralnej i ideologii nacjonalistycznych.

Analiza gazet w języku ormiańskim i języku angielskim pozwoliła zidentyfikować dwie sprzeczne postawy wobec budowania ormiańskiej pamięci zbiorowej w USA. Podczas gdy gazety w j. ormiańskim podkreślały wagę pamięci o „starym świecie”, gazety w j. angielskim skupiały się na instrumentalizacji pamięci, co miało promować funkcjonalną i kulturową integrację Ormian w „nowym świecie”. Co więcej, prasa w języku angielskim, której zawartość odzwierciedla amerykańską ormiańską tożsamość, usilnie wskazywała na „kulturową zbieżność” wartości ormiańskich i amerykańskich. W tym samym czasie liderzy diaspory ormiańskiej lobbowali na rzecz korzystnej polityki zagranicznej USA wobec Armenii.

27. Beata Popczyk-Szczęśna

University of Silesia in Katowice

NEGOTIATING (VARIOUS) MEMORIES ON STAGE: BIOGRAPHICAL PLAYS AT THE SILESIAN THEATRE IN KATOWICE (LENI RIEFENSTAHL. EPIZODY NIEPAMIĘCI I WHAT THE HEIL?!)

In recent Polish theater, as in other arts, many projects are inspired by biographies. Such practices are an obvious manifestation of the biographical turn in culture. At the same time, these projects confirm that theater is a “memory machine” (M. Carlson). I see such practices as socially and artistically important acts of establishing relations between the past and the present.

The authors of such projects, by reaching for the painful and conflicting contents of collective memory, seek answers to questions related to two key issues. Firstly, to the problem of mediated inheritance of trauma. And secondly, to the conditions of the process of reconstructing the past in the form of parallel or contrasting stage (auto)biographical narratives.

Using the example of two plays staged at the Silesian Theatre in Katowice, *Epizody niepamięci* (2016) by Ewelina Marciniak and *What the heil?!* (2022) by Bartłomiej Błaszczński, as well as the notions of cultural memory (A. Assmann), postmemory (M. Hirsch) and multidirectional memory (M. Rothberg), I would like to reflect upon the following questions: What means and what conventions are used to reconstruct the past in the stage space? What does the process of negotiating various memories related to collective and/or individual experiences look like? What is the reception of such performances by contemporary theatregoers?

NEGOCJOWANIE (RÓŻNYCH) PAMIĘCI W PRZESTRZENI SCENICZNEJ NA PRZYKŁADZIE SPEKTAKLI BIOGRAFICZNYCH Z TEATRU ŚLĄSKIEGO (LENI RIEFENSTAHL. EPIZODY NIEPAMIĘCI I WHAT THE HEIL?!)

W najnowszym teatrze polskim, podobnie jak w innych obszarach twórczości artystycznej, pojawia się wiele projektów inspirowanych biografiami. Są to praktyki, stanowiące przejaw zwrotu biograficznego w kulturze, a zarazem – przedstawienia potwierdzające funkcjonowanie teatru jako „machiny pamięci” (M. Carlson). Postrzegam tego rodzaju działania teatralne jako ważne pod względem społecznym i artystycznym akty ustanawiania relacji między przeszłością a teraźniejszością. Twórcy przedstawień, sięgając po bolesne i konfliktogenne treści konstytuujące pamięć zbiorową, poszukują odpowiedzi na pytania, dotyczące zarówno problemu zapośredniczonego dziedziczenia traumy, jak i warunków procesu rekonstrukcji przeszłości, zaplanowanego w formie równoległych bądź skontrastowanych względem siebie scenicznych narracji (auto)biograficznych.

Na przykładzie dwóch spektakli z Teatru Śląskiego (Leni Riefenstahl. Epizody niepamięci w reżyserii Eweliny Marciniak z 2016 r. oraz What the heil?! w reżyserii Bartłomieja Błaszczńskiego z 2022 r.) chciałabym zastanowić się, jakimi środkami i za pomocą jakich konwencji rekonstruowane są w przestrzeni scenicznej wydarzenia z przeszłości?... Jak przebiega proces negocjowania różnych pamięci, które dotyczą doświadczeń społecznych i/lub jednostkowych?... Jaki efekt odbioru wywołują te spektakle wśród współczesnych widzów teatralnych?...

Rozważania o przedstawieniach teatralnych przygotowane zostaną w nawiązaniu do koncepcji pamięci kulturowej (A. Assmann), postpamięci (M. Hirsch) oraz pamięci wielokierunkowej (M. Rothberg).

28. Marta Anna Raczek-Karcz

Academy of Fine Arts in Kraków

IM-PRINTED. POSTMEMORY IN THOMAS KILPPER'S, ANDRZEJ KOWALCZYK'S, AND WITOLD ZARĘBA'S WORK

The starting point for my talk are the projects by three graphic designers of the generation of sons (Kilpper and Kowalczyk, born in the 1950s) and grandsons (Zaręba, born in 1972). The sons and grandsons both bear and voice the traumas inherited from their fathers and grandfathers.

Thomas Kilpper, son of a German Nazi who carefully hid his past from his son, while working on a project in Oberursel, transformed the floor of the sports hall of a former U.S. Army military camp into a multifaceted story about the mutual relations of Germans and Americans after the end of WWII. Giving his work a telling title "Don't Look Back," Kilpper explored not only the post-war history of West Germany, but also the history of Oberursel during WWII, as if against this slogan. Andrzej Kowalczyk, associated with Kraków since he was born, in his poignant series "Miejsca postoj" graphically re-enacted photographs documenting the Warsaw Uprising. By minimizing some and exaggerating other scenes captured on the streets of Warsaw, Kowalczyk created a completely new context for them. In doing so, he once again posed the question about the meaning of this uprising mythologized by Polish culture. In turn, Witold Zaręba, born and raised in Tarnowskie Góry, in his "Non omnis moriar" uses photographs from 1860-1918, postcards used on the war front or preserved fragments of the Austro-Hungarian army's uniforms. This way, Zaręba creates a visual story about a world stretched between the duty of a soldier and the compassion of nuns dressing the wounded on the fronts of WWI.

In Kilpper's, Kowalczyk's and Zaręba's projects the past, recorded in stories and fixed in images, primarily photographs, in a way "gets to" the artists and does not allow them to pass by indifferently. It is the past what orders them to face a history that is not theirs, but which, as they delve into its meanders, turns out to be still alive and equally, yet differently, important to them, as it was for those who lived it firsthand. The analysis aims to determine how artists try to work through these traumas of sons and grandsons, playing the role of therapist and patient.

W-DRUKOWANE. POSTPAMIĘĆ W TWÓRCZOŚCI THOMASA KILPPERA, ANDRZEJA KOWALCZYKA I WITOLDA ZARĘBY

Punktem wyjścia dla proponowanego wystąpienia są projekty autorstwa trzech grafików należących generacyjnie do pokolenia synów (Kilpper i Kowalczyk – roczniki lat 50. XX wieku) i wnuków (Zaręba – rocznik 1972) będących jednocześnie nosicielami i wyrazicielami traum odziedziczonych po swoich ojcach i dziadkach. Thomas Kilpper – syn niemieckiego nazisty, który starannie skrywał przed synem swoją przeszłość – realizując projekt w Oberursel, przekształcił podłogę hali sportowej byłego obozu militarnego armii amerykańskiej w wielowątkową opowieść o wzajemnych relacjach Niemców i Amerykanów po zakończeniu II wojny światowej. Nadając swojemu działaniu wiele mówiący tytuł „Don't Look Back”, niejako wbrew temu hasłu, eksplorował nie tylko powojenną historię Niemiec Zachodnich, ale także dzieje Oberursel w okresie II wojny światowej. Andrzej Kowalczyk – od

urodzenia związany z Krakowem – w przejmującym cyklu „Miejsca postoju” dokonał graficznego re-enactment fotografii dokumentujących Powstanie Warszawskie. Minimalizując jedne i wyolbrzymiając inne sceny uchwycone na ulicach stolicy stworzył dla nich zupełnie nowy kontekst, ponownie stawiając pytanie o sens tego zmitologizowanego przez polską kulturę zrywu. Z kolei Witold Zaręba – urodzony i wychowany w Tarnowskich Górach – w projekcie „Non omnis moriar”, wykorzystując fotografie z lat 1860-1918, używane na froncie kartki pocztowe, czy zachowane fragmenty umundurowania armii austro-węgierskiej, wytwarza wizualną opowieść o świecie rozpiętym między powinnością żołnierza a miłosierdziem sióstr opatrujących rannych na frontach I wojny światowej.

W każdym z wymienionych projektów graficznych przeszłość zapisana w opowieściach i utrwalona w obrazach, przede wszystkim fotograficznych, niejako „dopada” artystów, nie pozwala im przejść obok siebie obojętnie i nakazuje zmierzyć się z nie swoją historią, która jednak, w miarę zagłębiania się w jej meandry, okazuje się nadal żywa i równie – choć w inny sposób – istotna dla nich, jak była dla tych, którzy przeżywali ją jako teraźniejszość. Celem proponowanej analizy jest odpowiedź na pytanie, w jaki sposób artyści starają się przepracować owe traumy synów i wnuków, wcielając się w podwójną rolę: terapeutę i pacjenta.

29. Łukasz Skoczylas

Adam Mickiewicz University in Poznan

DISPLACED AND COMMEMORATED: CONFLICTS SURROUNDING THE INITIATIVE TO CREATE A MONUMENT TO THE DISPLACED FROM WIELKOPOLSKA DURING WORLD WAR II

The talk aims to present the conflicts surrounding the initiative for a new commemoration of the displacement of Poles from Wielkopolska (Greater Poland) during World War II. The talk focuses on the main thematic scopes of these conflicts, their course, and their impact on the initiative and how it changed.

Since 1940, in the territories of occupied Poland incorporated directly into the German Reich, a massive Germanization campaign was underway. A part of this campaign was deporting Poles to the territory of the General Government. In 1962, on the grounds of one of the transit camps in Poznań's Główna district, an erratic boulder with a commemorating plaque was erected. Since 2006, a group of people has been working to create a new, more monumental commemoration in the city center. Since then, there have been at least 36 designs for a monument planned in the immediate vicinity of Poznań's main train station. Despite their varied forms, none has received official approval from city officials. Faced with organizational problems related to the erection of the monument, in 2013-2014 a commemorative plate and a plaque with basic information about the displacement were placed in its planned location.

The talk is based on: 1) analysis of individual in-depth interviews with people involved in the initiative of the new commemoration, 2) analysis of media reports on conflicts regarding the initiative, 3) analysis of materials of the Social Committee for the Construction of the Monument to the Displaced in Poznań.

WYSIEDLENI I UPAMIĘTNIENI. O KONFLIKTACH WOKÓŁ INICJATYWY POWSTANIA POMNIKA POLAKÓW WYSIEDLONYCH Z WIELKOPOLSKI W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ

Celem wystąpienia jest przedstawienie konfliktów wokół inicjatywy nowego upamiętnienia wysiedleń Polaków z Wielkopolski podczas II wojny światowej. Wskazane zostaną główne zakresy tematyczne tych konfliktów, ich przebieg oraz wpływ na inicjatywę i jej zmiany.

Od 1940 r. na terenach okupowanej Polski wcielonych bezpośrednio do Rzeszy Niemieckiej trwała masowa akcja germanizacyjna, której elementem była akcja wysiedlania Polaków na obszar Generalnego Gubernatorstwa. W 1962 r. na terenie jednego z obozów przejściowych w poznańskiej dzielnicy Główna postawiono głaz narzutowy z tablicą upamiętniającą te wydarzenia. Od 2006 r. działa grupa osób mających na celu stworzenie nowego, bardziej monumentalnego upamiętnienia w centrum miasta. Od tego czasu powstało co najmniej 36 projektów pomnika planowanego w bezpośrednim sąsiedztwie poznańskiego głównego dworca kolejowego. Pomimo ich zróżnicowanej formy, żaden nie uzyskał oficjalnej akceptacji urzędników miejskich i nie został skierowany do realizacji. Wobec problemów organizacyjnych związanych ze wzniesieniem pomnika, w latach 2013-2014 w jego planowanej lokalizacji ustawiono płytę upamiętniającą oraz tablicę z podstawowymi informacjami na temat wysiedleń.

Wystąpienie zostanie oparte na: 1) analizie indywidualnych wywiadów pogłębionych z osobami zaangażowanymi w inicjatywę nowego upamiętnienia, 2) analizie doniesień medialnych na temat konfliktów dotyczących tej inicjatywy, 3) analizie materiałów Społecznego Komitetu Budowy Pomnika Wypędzonych w Poznaniu.

30. Elena Soler

Charles University

AN ANTHROPOLOGICAL LOOK AT SOME OF THE CHALLENGES OF TODAY'S SPAIN FROM THE PERSPECTIVE OF LONG-LASTING SILENCES

Based on the premise, as G. Kalamaras (1994) stated, that silence is not opposed to language, rather silence and language work in a reciprocal way in the construction of knowledge, the aim of this paper is to comparatively demonstrate through the analysis of few examples from contemporary Spain, how the concept of silences (with their different dynamics, temporalities, domains, meanings, uses and abuses, contested and/or broken), like other processes of memory and forgettings, can be used not only as a useful analytical category in the study of nation-building, but also illuminate and help to explain some of the challenges facing Spain and the rest of Europe today- such as the rise of xenophobia and radical nationalism, among others.

ANTROPOLOGICZNE SPOJRZENIE NA NIEKTÓRE WYZWANIA WSPÓŁCZESNEJ HISZPANII Z PERSPEKTYWY DŁUGOTRWĄLYCH PRZEMILCZEŃ

Opierając się na założeniu, że milczenie nie jest przeciwstawne językowi, a raczej milczenie i język wspólnie działają na rzecz budowania wiedzy (G. Kalamaras, 1994) celem

niniejszego wystąpienia jest komparatystyczna analiza koncepcji milczenia jako kategorii analitycznej w badaniach nad procesami narodotwórczymi. Na przykładach ze współczesnej Hiszpanii chcę wykazać, jak koncepcja milczenia (z jego różnymi dynamikami, wymiarami czasowymi, domenami, znaczeniami, użyciami i nadużyciami, jego kwestionowaniem i/lub łamaniem), podobnie jak inne procesy pamięci i zapominania, może nie tylko być użyteczną kategorią analityczną, ale i rozjaśnić niektóre wyzwania stojące dziś przed Hiszpanią i resztą Europy, m.in. rosnącą ksenofobię i radykalny nacjonalizm.

31. Magdalena Stefańska

Adam Mickiewicz University in Poznan

MEMORY AND IDENTITY: MYTHIFICATION AND REINTERPRETATION IN POLISH “PLEBEIAN TURN”

The talk discusses the role of memory in selected texts of the so-called “plebeian turn”. This term refers to an increased interest in peasant heritage in the humanities in recent years. Adam Leszczyński's *Ludowa historia Polski* and Kacper Pobłocki's *Chamstwo* are two examples of the plebeian turn in the field of socio-historical analysis, while Marian Pilot's *Pióropusz*, Andrzej Muszyński's *Podkrzywdzie*, Maciej Płaza's *Skoruń*, and Radek Rak's *Baśń o wężowym sercu* are notable examples of the plebeian turn in fiction.

A significant number of texts created in 2011-2021 (2011 is considered the beginning of this turn), can be seen as a response Andrzej Leder's thesis put forward in *Prześniona rewolucja*: peasant history was practically absent from Polish collective memory because there was no symbolic language by which we could incorporate it into social imagery.

The attempts to produce such a language resulted in differing narratives. The conflicts (inconsistencies, differences) within the plebeian turn result in different answers to the same question about collective memory. While historical studies try to review and reinterpret peasant history (they even see serfdom as a kind of slavery), literary texts tend to mythify the countryside. I argue that the conflict between literary mythification and “revisionist” historical studies can be interpreted as searching for a symbolic language through which peasant identity could be recognized in the collective consciousness.

What is more, in the literary texts postmemory has a double dimension. In addition to working on the collective postmemory, the authors engage in a dialogue with individual postmemory, i.e. generational relations at the level of plot, most often marked by conflict (of a young boy with his father or grandfather, to cite *Skoruń* by Maciej Płaza and *Podkrzywdzie* by Andrzej Muszyński).

In the talk I try to determine the role of memory in the above-mentioned books, as well as the sources of conflict between various narrative strategies in literary works and historical studies.

PAMIĘĆ I TOŻSAMOŚĆ – POMIĘDZY MITYZACJĄ A REINTERPRETACJĄ W „ZWROCIE PLEBEJSKIM” POLSKIEJ LITERATURY

Celem referatu jest omówienie roli, jaką odgrywa pamięć w wybranych tekstach literackich wpisanych w tzw. zwrot plebejski, którym określa się zjawisko wzmożonego zainteresowania problematyką dziedzictwa chłopskiego w humanistyce ostatnich lat. Wymienić

można tu głośne publikacje takie jak „Ludowa historia Polski” Adama Leszczyńskiego i „Chamstwo” Kacpra Pobłockiego z zakresu analiz społeczno-historycznych oraz publikacje prozatorskie, w tym „Pióropusz” Mariana Pilota, „Podkrzywdzie” Andrzeja Muszyńskiego”, „Skoruń” Macieja Płazy, „Baśń o wężowym sercu” Radka Raka.

Znaczącą ilość tekstów powstałych w latach 2011-2021 (2011 rok uznawany jest za początek owego „zwrotu”), można uznać za odpowiedź na tezę postawioną przez Andrzeja Ledera w „Przeźnionej rewolucji”, jakoby historia chłopska była praktycznie nieobecna w polskiej zbiorowej pamięci z powodu braku języka symbolicznego, za pomocą którego moglibyśmy włączyć do społecznego imaginarium zbiorowość dotychczas w nim nieobecną.

Próby wytworzenia takiego języka zaowocowały w wiele różniących się między sobą narracji. Stawiane przez autorów pytanie o zbiorową pamięć każdorazowo skutkuje innym wynikiem, ponieważ wewnątrz samego „zwrotu plebejskiego” zauważalny jest pewnego rodzaju konflikt (lub niespójność, rozdźwięk) pomiędzy obszarami, na które składają się zarówno opracowania historyczne, proponujące rewizję i reinterpretację historii chłopskiej (pańszczyzna jest w nich porównywana do systemu niewolniczego) oraz literackie przedstawienia wsi, cechujące się silną tendencją do mityzacji świata wiejskiego. Konflikt pomiędzy literacką mityzacją, a „rewizjonistycznymi” opracowaniami historycznymi może być interpretowany jako proces poszukiwania języka symbolicznego, za pomocą którego tożsamość chłopska zostanie rozpoznana w zbiorowej świadomości.

Postpamięć ma w literackich przykładach podwójny wymiar, gdyż oprócz pracy nad formą zbiorową, autorzy podejmują dialog z pamięcią jednostkową, która przejawia się na poziomie fabuły w relacjach pokoleniowych, najczęściej naznaczonych konfliktem (młodego chłopca z ojcem lub dziadkiem, by przywołać „Skorunia” Macieja Płazy i „Podkrzywdzie” Andrzeja Muszyńskiego).

W referacie postaram się odpowiedzieć na pytania o rolę pamięci w wyżej wymienionych publikacjach, a także o źródła konfliktu pomiędzy różnymi strategiami narracyjnymi w utworach literackich i historycznych opracowaniach.

32. Greta Štikelytė

The Institute of Lithuanian Literature and Folklore

CONFLICT STRUCTURING IN HOLOCAUST POSTMEMORY LITERATURE: ANTAGONISTIC, COSMOPOLITAN AND AGONISTIC APPROACHES TO PERPETRATORSHIP

In recent years, Holocaust memory, a contentious subject in Lithuania since its independence, has been abundantly actualised in non-fiction literature both by Lithuanian authors and authors of Lithuanian descent. This article investigates the difficulties of coming to terms with Holocaust perpetratorship expressed in postmemorial third-generation Holocaust literature authored by diaspora writers Rita Gabis, Julija Šukys and Silvia Foti as well as popular history books by Lithuanian nationals Rūta Vanagaitė and Arkadijus Vinokuras, and outlines the mnemonic tactics used to reconcile contradictory historical narratives from the points of view of both the victims and the perpetrators. The analysis demonstrates how antagonistic, cosmopolitan and agonistic modes of memory, as defined by Anna Cento Bull and Hans Lauge Hansen, can be used to reflect on the approaches to Holocaust perpetratorship in Lithuanian

society as postmemory literature provides the opportunity to examine memory from a distance, since lived experience is not involved. In this article, the different ways of structuring the victim–perpetrator relationship in autobiographical literature are explored by concentrating on how the authors portray victims and perpetrators, how they choose to frame conflicting historical narratives and how they relate individual actions to collective national identities. The main variations observed in conflict structuring originate from different styles of writing, different levels of identification with familial history and collective suffering as well as a silence surrounding the individual-historical narrative, either forced upon or voluntarily entered into by the collective.

PRZEDSTAWIENIE KONFLIKTU W POSTPAMIĘCIOWEJ LITERATURZE O HOLOKAUŚCIE: ANTAGONISTYCZNE, KOSMOPOLITYCZNE I AGONISTYCZNE PODEJŚCIE DO ZBRODNI

W ostatnich latach pamięć o Holokauście, temat wywołujący kontrowersje na Litwie od czasu uzyskania przez nią niepodległości, jest często aktualizowana w literaturze faktu zarówno przez autorów litewskich, jak i autorów pochodzenia litewskiego. W niniejszym wystąpieniu omawiam trudności w pogodzeniu się ze zbrodniami Holokaustu w postpamięciowej literaturze trzeciego pokolenia. Analizowane przykłady pochodzą z dzieł pisarek z diaspory Rity Gabis, Juliji Šukys i Silvii Foti, jak i z cieszących się dużą popularnością książek historycznych autorstwa Litwinów: Rūty Vanagaitė i Arkadijusa Vinokurasa. Ponadto przedstawiam strategie służące pogodzeniu sprzecznych narracji historycznych z punktu widzenia ofiar, jak i sprawców. Analiza pokazuje, jak antagonistyczne, kosmopolityczne i agonistyczne tryby pamięci (w ujęciu Anny Cento Bull i Hansa Lauge Hansena) mogą być wykorzystane do refleksji nad podejściami do zbrodni Holokaustu w społeczeństwie litewskim. Literatura postpamięciowa umożliwia bowiem badanie pamięci z dystansu, jako że nie uwzględnia doświadczenia bezpośredniego. W wystąpieniu omawiam również różne sposoby przedstawienia relacji ofiara-oprawca w literaturze autobiograficznej. Koncentruję się na tym, jak autorzy przedstawiają ofiary i oprawców oraz sprzeczne narracje historyczne. Ponadto badam, jaki związek widzą między indywidualnymi działaniami a zbiorowymi tożsamościami narodowymi. Najważniejsze różnice zaobserwowane w reprezentacji konfliktu wynikają z odmiennych stylów pisania, różnego stopnia identyfikacji z historią rodzinną i cierpieniem zbiorowym, a także z ciszy wokół narracji indywidualno-historycznej, narzuconej lub dobrowolnie przyjętej przez zbiorowość.

33. Marta Śmietana
KL Plaszow Museum

MY PAIN IS GREATER THAN YOURS. COMMEMORATING KL PLASZOW

The paper is an attempt to present the diverse attitudes, behaviors and evaluations of the actors who are part of the process associated with the commemoration of the former German Nazi camp Plaszow. The former camp, only recently included as part of active discourse, resonates in the area of memory and related trauma very strongly. Plaszow generates and evokes scholarly discourse, but above all it is a kind of a real laboratory of memory and postmemory. Juxtaposing the perspective of researcher and observer with that of active participant in the

ongoing process provides an opportunity to reconsider the differences in the evaluation of the phenomena taking place in situ, in real time, in relation to individuals and entire social groups. The possibility of observing phenomena happening in the here and now opens up a new analytical perspective each time, underpinned by the conviction that each of the trauma-related cases under consideration is special, although at the same time it shares common features with other previously analyzed processes.

MÓJ BÓL JEST WIĘKSZY NIŻ TWÓJ. PROCES UPAMIĘTNIANIA KL PLASZOW

Referat będzie próbą przedstawienia zróżnicowanych postaw, zachowań i ocen aktantów będących częścią procesu związanego z upamiętnieniem byłego niemieckiego nazistowskiego obozu Plaszow. Miejsce to, włączone w obszar czynnego dyskursu niespełna kilka lat temu, rezonuje w obszarze pamięci i związanej z nią traumy bardzo silnie. Generuje i ewokuje dyskurs naukowy lecz przede wszystkim jest rodzajem rzeczywistego laboratorium pamięci i postpamięci. Zestawienie perspektywy badacza i obserwatora z perspektywą czynnego uczestnika trwającego procesu daje możliwość ponownego rozpatrzenia różnic w ocenie zachodzących zjawisk dziejących się in situ, w czasie rzeczywistym, w relacji do jednostek i całych grup społecznych. Możliwość obserwacji zjawisk dziejących się tu i teraz otwiera każdorazowo nową perspektywę analityczną, u podstaw której leży przekonanie, że każdy z rozpatrywanych przypadków związany z traumą jest szczególny, choć jednocześnie posiada cechy wspólne z pozostałymi, wcześniej analizowanymi procesami.

34. Paweł Taradejna

University of Warmia and Mazury in Olsztyn

MODERN MESSIANISM? COLLECTIVE MEMORY IN THE CONTEXT OF THE HISTORICAL POLICY OF THE SO-CALLED THIRD REPUBLIC OF POLAND AFTER 2015

The idea of Polish messianism comes from the national liberation concept of Polish Romanticism. Even though many years have passed, messianism still functions today, especially among right-wing circles. The talk attempts to explain the role of the Polish ruling party's policy of memory, also known as historical policy, on the formation of attitudes of contemporary messianism. I draw attention to community's self-awareness and developing its own mythology on the example of the situation in Poland after the Smolensk catastrophe in 2010. Specifically, I deal with the perception of Poland as the "bastion of normality" and resentment of Western cultural and moral transformations.

WSPÓŁCZESNY MESJANIZM? O PAMIĘCI ZBIOROWEJ POLAKÓW W KONTEKŚCIE POLITYKI HISTORYCZNEJ III RZECZPOSPOLITEJ PO 2015 ROKU

Idea polskiego mesjanizmu wywodzi się z narodowo-wyzwoleńczej koncepcji polskiego romantyzmu. Jednak, pomimo upływu lat, funkcjonuje ona także dziś, zwłaszcza wśród środowisk prawicowych. Autor podejmuje się próby wyjaśnienia roli prowadzonej przez polską partię rządzącą polityki pamięci, zwanej także polityką historyczną, na kształtowanie się postaw współczesnego mesjanizmu. Zwraca uwagę na rolę samoświadomości grupy, kreowania

własnej mitologii, używając jako przykładu sytuacji w Polsce po katastrofie smoleńskiej w 2010 r. Porusza kwestię postrzegania Rzeczypospolitej jako „bastionu normalności” i niechęci wobec zachodnich przemian kulturowych i obyczajowych.

35. Francesco Trupia

Nicolaus Copernicus University in Toruń

THE POST-MEMORY OF THE ‘REVIVAL PROCESS’: OBJECTS AND HERITAGE OF THE GENERATION AFTER IN POSTSOCIALIST BULGARIA

This paper looks at the “generation after” the Revival Process (1984-1985) – namely, the largest assimilation campaign implemented against ethnic Turks and Muslims in Communist Bulgaria and culminated in the 1989 ethnic cleansing. Through exploring the intergenerational transmission of family traumas to the younger generations of ethnic Turks and Muslims, a series of objects and spaces of Turkish heritage reveals an inconspicuous yet present web of memories concerning Bulgaria’s recent past. With the scope of investigating how young Turks and Muslims hold, care and recollect family memories outside the private spaces, a wealth of objects (e.g. photos, birth certificates, school booklet, etc.) sheds light on the role of the Turkish and Muslim communities during the assimilation campaign of the 1980s. Recollected from within the most intimate familial spaces, post-memories related to objects and items accompanying a too often nonverbalised and silenced narrative of the Turkish and Muslim communities from Bulgaria and Southeast Europe. This qualitative empirical research was conducted through semi-structured, theme-guided in-depth interviews (n=30) combined with the use of visual material. It also adopted an ethnographic sensibility which reveals how family experiences of trauma are recollected by the “generation after”, and how the latter relates to such a series of objects and quotidian experiences for coming-to-terms with the ‘Revival Process’ and 1989 ethnic cleansing. Staged as a discussion with interviews, this paper shows how Turkish/Muslim generations of post-memory do not ransack the history of the Revival Process for political profit. On the contrary, they seek out a moral rehabilitation of their family experiences through a public self-examination with the past dictatorship in Bulgaria.

POSTPAMIĘCI „PROCESU ODRODZENIA”: PRZEDMIOTY I DZIEDZICTWO „POKOLENIA PO” W POSOCJALISTYCZNEJ BUŁGARII

Niniejsze wystąpienie jest poświęcone „pokoleniu po” bułgarskim „procesie odrodzenia” (ang. Revival Process, buł. Възродителен процес, Vazroditelen protses) (1984-1985), największej kampanii asymilacyjnej przeprowadzonej przeciwko etnicznym Turkom i Muzułmanom w komunistycznej Bułgarii, której kulminacją były czystki etniczne w 1989 r. Uważna obserwacja przekazywania rodzinnych traum młodszym pokoleniom etnicznych Turków i Muzułmanów pozwala dostrzec przedmioty i przestrzenie dziedzictwa tureckiego, które tworzą niepozorną, ale istniejącą sieć wspomnień o najnowszej historii Bułgarii. Badanie sposobu, w jaki młodzi Turcy i Muzułmanie przechowują, pielęgnują i odtwarzają wspomnienia rodzinne poza przestrzenią prywatną, ujawniło istnienie wielu przedmiotów (np. zdjęć, aktów urodzenia, zeszytów szkolnych itp.), które pozwalają lepiej zrozumieć rolę społeczności tureckich i muzułmańskich podczas kampanii asymilacyjnej w latach 80. XX wieku. Przedmioty te ujawniają postpamięci z nimi związane, pozyskane z najbardziej intymnych przestrzeni życia

rodzinnego. Wspomnieniom towarzyszy, zbyt często niewypowiedziana i przemilczana, narracja społeczności tureckich i muzułmańskich z Bułgarii i Europy Południowo-Wschodniej na temat tamtych wydarzeń. To jakościowe badanie empiryczne przeprowadzono za pomocą częściowo ustrukturyzowanych tematycznych wywiadów pogłębionych (n=30) z wykorzystaniem materiałów wizualnych. Badanie poprowadzono z etnograficzną wrażliwością, która pozwala ujawnić, jak rodzinne doświadczenia traumy są wspomniane przez „pokolenie po” i jak to pokolenie odnosi się do tego typu przedmiotów i codziennych doświadczeń, aby pogodzić się z „procesem odrodzenia” i czystkami etnicznymi z 1989 r. Wystąpienie w formie dyskusji z wywiadami pokazuje, że tureckie/muzułmańskie pokolenia postpamięci nie powracają do „procesu odrodzenia” dla politycznego zysku. Wręcz przeciwnie: ich publiczna refleksja nad dyktaturą w Bułgarii ma na celu moralną rehabilitację rodzinnych doświadczeń.

36. Beata Użarowska

Adam Mickiewicz University in Poznan

PUBLIC BROADCASTER AND COLLECTIVE MEMORY IN POLAND. ANALYZING THE SCHEDULES OF POLISH TELEVISION (2015-2019): METHODOLOGICAL CHALLENGES

The talk is a multi-stage study of traditional media focused on analyzing and describing the schedules of the two main channels of Polish Television (2015-2021). Specifically, the study focuses on TV shows on political and historical topics. The speaker aims to identify the media genres that stimulate the collective memory of Poles and the most prominently featured topics related to Polish history on public television. Additionally, the talk presents the results of a survey of viewers, where they assessed Polish Television shows as a source of historical knowledge. The results of the survey are also intended to test the hypothesis that what stimulates the collective memory of Poles are Polish Television entertainment shows, which is a manifestation of the pop-cultural use of history in the media.

NADAWCA PUBLICZNY I PAMIĘĆ ZBIOROWA W POLSCE. ANALIZA ZAWARTOŚCI RAMÓWKI TELEWIZJI POLSKIEJ (LATA 2015-2019) ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM AUDYCJI O TEMATYCE POLITYCZNO- HISTORYCZNEJ – WYZYWANIA METODOLOGICZNE

Autorka wystąpienia proponuje wieloetapowe badanie mediów tradycyjnych, w wyniku którego zostanie zbadana oraz opisana ramówka dwóch głównych kanałów Telewizji Polskiej (lata 2015-2021) z wyszczególnieniem audycji o tematyce polityczno-historycznej. Autorka wskaże, za pomocą których gatunków medialnych przekazywane są treści stymulujące pamięć zbiorową Polaków oraz które z tematów związanych z historią Polski są najbardziej eksponowane w telewizji publicznej. Za pomocą badania opinii odbiorców dokonana zostanie ocena audycji emitowanych na antenie Telewizji Polskiej, jako źródła wiedzy historycznej Polaków. Wyniki badań mają także sprawdzić słuszność hipotezy, iż treści stymulujące pamięć zbiorową Polaków, emitowane przez nadawcę publicznego, mają w większości charakter rozrywkowy, co jest przejawem popkulturowego wykorzystywania historii w mediach.

37. Olga Wesolowska

University of Lodz

POSTMEMORY, TRAUMA AND ANTISEMITISM– DISCOVERING JEWISH IDENTITY IN POST-WAR AUSTRIA IN *HANNAS SCHLAFENDE HUNDE* BY ANDREAS GRUBER

The trauma of the Holocaust – even if tabooed for many years – still shapes the identity of successive generations of Jews. The main character of *Hannas schlafende Hunde* (2016, Andreas Gruber, Austria) inherited postmemory of the tragic events of World War II, even though initially she is not even aware of her Jewish roots. Learning of a family secret makes nine-year-old Johanna start wondering who she really is. And this is not an easy task in Austria, where antisemitism was still very much alive in the 1960s, and “the myth of the first victim” dominated public discourse. Thanks to her grandmother, Johanna is confronted with a different narrative about the past. This narrative is a counter-memory of Austrian participation in Nazi crimes.

In my presentation I aim to identify the stylistic devices used to depict the struggle between memory and (post)memory of tragic events. I also focus on how Gruber tells the story of trauma passed from generation to generation. In addition, I place the film in a socio-cultural context to determine how the film fits into the broader public discussion of Jewish identity in post-war Austria.

POSTPAMIĘĆ, TRAUMA I ANTYSEMITYZM – ODKRYWANIE ŻYDOWSKIEJ TOŻSAMOŚCI W POWOJENNEJ AUSTRII NA PRZYKŁADZIE FILMU HANNAS SCHLAFENDE HUNDE ANDREASA GRUBERA

Trauma Holocaustu – nawet jeśli przez wiele lat tabuizowana – pozostaje elementem kształtującym tożsamość kolejnych pokoleń Żydów. Główna bohaterka austriackiego filmu Hannas schlafende Hunde (2016, reż. Andreas Gruber) obarczona jest postpamięcią tragicznych wydarzeń z okresu II wojny światowej, choć początkowo nawet nie zdaje sobie sprawy ze swoich żydowskich korzeni. Poznanie rodzinnej tajemnicy sprawia, że dziewięcioletnia Johanna zaczyna poszukiwać odpowiedzi na pytanie, kim naprawdę jest. Nie jest to łatwe zadanie w Austrii, w której w latach 60. XX wieku wciąż bardzo żywe były nastroje antysemityczne, a „mit pierwszej ofiary” zdominował dyskurs publiczny. Dzięki babci dziewczyna staje w obliczu innej narracji o przeszłości, konstytuującej przeciw-pamięć o udziale Austriaków w zbrodniach nazistowskich. Celem wystąpienia jest wskazanie tych filmowych środków stylistycznych, które zostały wykorzystane w celu przedstawienia zmagania pamięci z (post)pamięcią o tragicznych wydarzeniach. W centrum zainteresowania stanie też pytanie o to, jak Gruber opowiada historię o traumie, która przekazywana jest z pokolenie na pokolenie. Ponadto istotne okaże się umieszczenie filmu w społeczno-kulturowym kontekście, co pozwoli określić, w jaki sposób film wpisuje się w szerszą publiczną dyskusję o żydowskiej tożsamości w powojennej Austrii.

38. Jędrzej Wijas

University of Szczecin

MYTH, SILENCE, REALITY. CREATING MEMORY IN THE POST-WAR LITERARY REPORTAGE ON SZCZECIN

Novelists and reporters in the Polish Western Territories after 1945 had a dual ideological task. In addition to implementing communism according to the Soviet model, their texts were to discursively seize the new lands. That meant “making them Polish” in the public consciousness at an express pace, while simultaneously negating the German past. In Szczecin, as in other post-German cities, negating the city's past was particularly difficult. The immediate post-war reality screamed of the German past and the almost centuries-old heritage of Germany and Prussia. Reportage, a non-fiction genre on the borderline between literature and journalism, was trustworthy and credible thanks to being close to reality. As such, it was also attractive to political national communist propaganda. Although reportages' strategies were different, they differed only in shades. Reading their texts from today's perspective makes it possible to identify common tactics, which led to creating a new cultural memory, a new identity. These site-specific cultural phenomena were overshadowed by a context common to all of Poland: the still vivid sense of the nightmare of total war, initiated by a German neighbor, geographically very close in Szczecin.

The talk aims to shed light on the complicated situation of reportage after 1945 in Polish Szczecin. Specifically, the talk focuses on the reportage's entanglement and discursive practices aimed at “seizing” the memory of the formerly German city and “creating” a new Polish memory of Szczecin. The literature analyzed includes anthologies of reportages devoted to Szczecin (1945-1989), as well as cir. 20-30 stories from daily newspapers (“Kurier Szczeciński”, “Głos Szczeciński”) and magazines (“Vinieta”, “Morze i Ziemia”). The methodological inspiration is twofold. On the one hand, it comes from contemporary interdisciplinary research on the Western Territories and theoretical reflection on memory media (mainly in the German academia), and on the other: from the social and cultural specificity of reportage (recently covered in the thematic issue of “Teksty Drugie” 2019, No. 6).

MITY, PRZEMILCZENIA, RZECZYWISTOŚĆ. POWOJENNY REPORTAŻ LITERACKI O SZCZECINIE JAKO PRAKTYKA KREACJI PAMIĘCI

Na pisarzach-reportażystach aktywnych na polskich Ziemiach Zachodnich, piszących po 1945 r. spoczywało podwójne ideologiczne zadanie. Obok implementacji komunizmu wg sowieckiego wzoru, rolą ich tekstów było dyskursywne zagarnięcie nowych ziem, „spolszczenie” ich w ekspresowym tempie w społecznej świadomości, przy jednoczesnej negacji przeszłości niemieckiej. W Szczecinie, podobnie jak w innych miastach poniemieckich, szczególnie to drugie działanie uznać trzeba za karkołomne. Rzeczywistość tuż powojenna krzyczała niemiecką przeszłością i prawie wielowiekowym dziedzictwem materialnym Niemiec i Prus. Reportaż, gatunek z pogranicza literatury i publicystyki, swoją wiarygodność zawdzięczał pozostawaniu blisko realiów; stąd był też atrakcyjny dla politycznej, narodowo-komunistycznej propagandy. Strategie autorskie były odmienne, lecz w istocie różniły się odcieniami; lektura ich z dzisiejszej perspektywy pozwala wydzielić wspólne taktyki,

prowadzące do budowy nowej pamięci kulturowej, do nowej tożsamości. Na te związane ze specyfiką miejsca zjawiska kulturowe cieniem kładł się kontekst wspólny dla całej Polski – ciągle żywego odczucia koszmaru totalnej wojny, zainicjowanej przez niemieckiego sąsiada, w Szczecinie geograficznie bardzo bliskiego.

Referat będzie rzucał światło na skomplikowaną sytuację gatunku reportażu po 1945 r. w polskim Szczecinie, na jego uwikłanie i praktyki dyskursywne, starające się przejąć pamięć miasta wcześniej niemieckiego i „wyprodukować” nową, polską pamięć o mieście. W skład literatury podmiotowej, będącej przedmiotem analizy, wejdą wydane w latach 1945-1989 antologie reportażu poświęconych Szczecinowi, jak również zbiór kilkudziesięciu (20-30) reportaży, będących efektem kwerendy autora, obejmującej roczniki gazet codziennych („Kurieria Szczecińskiego”, „Głosu Szczecińskiego”) oraz periodyków społeczno-kulturalnych („Vinieta”, „Morze i Ziemia”). Inspiracją metodologiczną są zarówno współczesne, interdyscyplinarne badania nad Ziemiami Zachodnimi, jak i refleksja teoretyczna dotycząca z jednej strony mediów pamięci (głównie w kręgu niemieckim), z drugiej – specyfiki społecznej i kulturowej reportażu (ujętej ostatnio w tematycznym numerze „Tekstów Drugich” 2019, nr 6).

39. Barbara Weźgowiec

Jagiellonian University

POLISH...? JEWISH...? NEGOTIATIONS AND CONFLICTS IN IDENTITY NARRATIVES IN *DOWÓD TOŻSAMOŚCI* BY MIKOŁAJ GRYNBERG

“I already thought I had dealt with it, I already thought it was OK. I didn't know that it was so fragile, that our existence is like moving on ice that can crack at any moment.” These are the words of one of Mikołaj Grynberg's interviewees in his 2021 film debut: *Dowód tożsamości* (*Proof of Identity/ID card*). By asking simple questions such as: Who are you? Who do you feel you are? How do you like living in Poland?, Grynberg attempts to show the peculiarities of being a Polish Jew while showing the complexity of (defining) Jewish identity. Such peculiarities are often incomprehensible to those who do not have this experience. Who, then, are contemporary Polish Jews? How do they cope with their dual identity? These questions allow me to reflect not only upon Polish-Jewish identity, but also to search for and point to the title proof (or rather, proofs) of identity. Although such proofs sometimes are in sync, at other times—as in the opening quote—they reveal the cracks and conflicts involved in self-definition.

POLSKA...? ŻYDOWSKA...? NEGOCJACJE I KONFLIKTY W NARRACJACH TOŻSAMOŚCIOWYCH BOHATERÓW FILMU „DOWÓD TOŻSAMOŚCI” MIKOŁAJA GRYNBERGA

„Ja już myślałem, że sobie z tym poradziłem, już myślałem, że jest OK. Nie wiedziałem, że to jest takie kruche, że nasz byt to jest poruszanie się po lodzie, który może w każdym momencie pęknąć” – to słowa jednego z rozmówców Mikołaja Grynberga w wyreżyserowanym przez niego debiucie filmowym z 2021 r. pt. Dowód tożsamości. Autor, zadając podstawowe pytania o to: kim jesteś? Kim się czujesz? Jak ci się żyje w Polsce?, podejmuje próbę ukazania specyfiki bycia polskim Żydem, Żydówką, często niezrozumiałej dla osób niezwiązanych z tym doświadczenia. Ukazuje przy tym skomplikowanie (w określaniu) żydowskiej tożsamości. Kim

są zatem współcześni polscy Żydzi? Jak radzą sobie ze swoją podwójną tożsamością? Te pytania stanowią pretekst do refleksji wokół zagadnienia polsko-żydowskiej tożsamości, poszukiwania i wskazywania tytułowego dowodu (czy raczej dowodów) tożsamości, które niekiedy ze sobą współgrają, kiedy indziej – jak w początkowym cytacie – ukazują pęknięcia i konflikty wiążące się z samookreślaniem siebie.

40. Marcin Zaborski

SWPS University

(POST)WAR IMAGES. NARRATIVE ON THE PAST IN SELECTED CHILDREN'S MAGAZINES

The talk examines the message about World War II, its causes, course and consequences, sent by selected children's magazines. The speaker analyzes how the narrative on the victims and heroes of the war changed in children's magazines over time and how the threat of armed conflict was portrayed there. Furthermore, the speaker establishes what tools were used to build the image of the enemy (real or imaginary) of the past and present. The talk focuses on magazines addressed to young audiences and published in 1945-1989. Their content (texts and images) are confronted with the historical context of the subsequent decades of post-war Poland. Additionally, the speaker analyses the influence of children's magazines on the creation of postmemory in successive generations of their recipients.

(PO)WOJENNE OBRAZY. NARRACJA O PRZESZŁOŚCI W WYBRANYCH CZASOPISMACH DLA DZIECI

Autor proponuje refleksję nad przekazem dotyczącym II wojny światowej – jej przyczyn, przebiegu i skutków - tworzonym przez wybrane czasopisma dla dzieci. Analizuje, jak na przestrzeni kolejnych dekad zmieniał w nich charakter narracji odnoszącej się do ofiar i bohaterów wojny. Bada, w jaki sposób przedstawiane było zagrożenie konfliktem zbrojnym. Ustala, jakie narzędzia służyły budowaniu wizerunku wroga (realnego lub wyimaginowanego) z przeszłości i teraźniejszości. W swoich poszukiwaniach autor porusza się w obszarze magazynów adresowanych do młodych odbiorców, ukazujących się w latach 1945-1989. Prezentowane w nich treści (teksty i obrazy) konfrontuje z kontekstem historycznym kolejnych dekad powojennej Polski. Jednocześnie zadaje pytanie o wpływ czasopism dla dzieci na tworzenie postpamięci w kolejnych generacjach ich odbiorców.

41. Magdalena Żakowska

University of Lodz

PUBLIC MANAGEMENT OF (POST)MEMORY OF WORLD WAR II: RUSSIAN CENTRES IN GERMANY AND AUSTRIA

The study seeks to analyze the Russian Federation's management of the (post)memory of World War II on the example of the Russian Centers, as part of the educational initiatives undertaken within the framework of the Russkiy Mir Foundation, in Germany and Austria from 2015 to 2022.

While the Russian Federation has created a number of institutions for building historical policy, this study focuses on the activities of the Russkiy Mir (Russian World) Foundation. This organization, according to their own statement, aims to remember the past to “build a better future for a great nation, living in peaceful relations [...] with other countries of the world.” Created in 2007 in cooperation with the Russian Foreign Ministry and the Ministry of Education and Science, and headed by Vyacheslav Nikonov, Russkiy Mir has more than 80 branches in various regions of the world, primarily in Europe, in countries with large Russian-speaking diasporas.

The speaker analyzes the nature, scale and effects of the scientific, popularization and educational activities carried out by each Center on the basis of desk research and participatory observation conducted at the Russian Centers of the Russkiy Mir Foundation in Germany (Dresden, Nuremberg) and Austria (Innsbruck and Salzburg). The speaker also discusses target groups of such activities, as well as their observable social resonance. The main focus is the impact of Russkiy Mir Foundation’s activities on the formation of historical discourse, including (post)memory of World War II in Germany and Austria.

The speaker also discusses the impact of Russian military operations in Ukraine, which began on 24 February 2022, on the activities of the Russian Centers studied; the social resonance associated with such activities, as well as on the possible processes of redefining the (post)memory of World War II in Germany and Austria.

PUBLICZNE ZARZĄDZANIE (POST)PAMIĘCIĄ O II WOJNIE ŚWIATOWEJ NA PRZYKŁADZIE DZIAŁALNOŚCI CENTRÓW ROSYJSKICH W NIEMCZECH I W AUSTRII

Celem wystąpienia jest dokonanie analizy zarządzania (post)pamięcią o II wojnie światowej przez Federację Rosyjską na przykładzie działalności Centrów Rosyjskich, w ramach inicjatyw edukacyjnych podejmowanych w ramach fundacji Russkij Mir, w Niemczech i w Austrii, w latach 2015-2022.

Federacja Rosyjska stworzyła szereg instytucji służących budowaniu polityki historycznej, niniejsza prezentacja skupi się natomiast na analizie działania fundacji Russkij Mir (Rosyjski Świat), czyli tej organizacji, która w myśl deklarowanej ideologii stawia sobie za cel wspomnianie przeszłości w celu „budowania lepszej przyszłości wielkiego narodu, żyjącego w pokojowych relacjach [...] z innymi krajami świata”. Stworzona w 2007 r. we współpracy między rosyjskim MSZ oraz Ministerstwem Edukacji i Nauki, kierowana przez Wiczesława Nikonowa, posiada obecnie ponad 80 placówek w różnych regionach globu, przede wszystkim w Europie, w krajach posiadających duże diaspory rosyjskojęzyczne.

Na podstawie kwerendy oraz obserwacji uczestniczącej, przeprowadzonej przez prelegentkę w Centrach Rosyjskich fundacji Russkij Mir w Niemczech (Drezno, Norymberga) i Austrii (Innsbruck i Salzburg), dokonana zostanie przez nią analiza charakteru, skali oraz efektów działań naukowych, popularyzatorskich i edukacyjnych realizowanych przez poszczególne Centra. Omówi ona także problematykę grup docelowych, do których adresowane są wspomniane działania, a także ich obserwowalny rezonans społeczny, nade wszystko w postaci wpływu działań fundacji Russkij Mir na kształtowanie dyskursu historycznego, w tym (post)pamięci dotyczącej II wojny światowej w Niemczech i w Austrii.

Autorka skupi się także na wpływie rosyjskich działań zbrojnych na Ukrainie, rozpoczętych 24 lutego 2022 r., na specyfikę działalności Centrów Rosyjskich, wspomnianych wyżej, na rezonans społeczny związany z aktywnością omawianych ośrodków, a także na ewentualne procesy redefiniowania (post)pamięci o II wojnie światowej w obu krajach niemieckiego obszaru kulturowego.

42. Kamila Żyto

University of Lodz

PROSTHETIC MEMORY: ON REWRITING THE POLISH PEOPLE'S REPUBLIC'S PAST IN CONTEMPORARY POLISH CINEMA

Interest in the Polish socialist past and the ways it is articulated in contemporary culture, including film and TV shows, does not seem to have faded in the 21st century. There are numerous scholarly studies on this subject and essayistic attempts to deal with this topic. The number of films and series set in the communist era is growing every year, with fall 2021 premieres of such works as *Gierek*, *The Getaway King*, *Autumn Girl* or *Operation Hyacinth*. That being the case, perhaps we should ask: what strategies do Polish cinema creators adopt when portraying the Polish People's Republic?

The tendencies already described by researchers ("focusing on everyday life", nostalgia, dealing with the past) do not exhaust the complexity of the problem. In Polish cinema, there is a growing tendency to rewrite the past of the Polish People's Republic, i.e. to adapt and shape stories set in those years in accordance with genre conventions, thematic preferences or plot structures dominant in pop culture of the post-transformation era. To analyse such a rewriting of the past, I use Alison Landsberg's notion of prosthetic memory. The memory of the Polish People's Republic translated into codes close to the contemporary cinema viewers functions as a kind of prosthesis for a generation that does not remember those times. As such, it constitutes a space for negotiation.

PAMIĘĆ PROTETYCZNA, CZYLI PRZEPISYWANIE PRZESZŁOŚCI PRL-U WE WSPÓŁCZESNYM KINIE POLSKIM

*Zainteresowanie peerelowską przeszłością i sposobami jej artykulacji w kulturze współczesnej, także filmie i serialu, w XXI wieku zdaje się nie maleć. Powstały liczne naukowe opracowania tematu oraz jego eseistyczne próby ujęcia. Ilość filmów i seriali rozgrywających się w czasach komunizmu rośnie z każdym rokiem, jesienią 2021 r. premiery miały takie utwory jak *Gierek*, *Najmro*, *Kocha*, *kradnie*, *szanuje*, *Bo we mnie jest seks* czy *Hiacynt*. Warto więc na nowo postawić pytanie, o to jakie strategie przyjmują twórcy polskiego kina, portretując PRL? Opisane już przez badaczy tendencje („skupianie się na codzienność”, nostalgia, rozliczanie przeszłości) nie wyczerpują złożoności problemu. W polskim kinie coraz wyraźniejsze jest dążenie do przepisywania przeszłości PRL-u, a więc dostosowywania i kształtowania historii rozgrywających się w tamtych latach w zgodzie z konwencjami gatunkowymi, preferencjami tematycznymi czy fabularnymi strukturami dominującymi w popkulturze ery potransformacyjnej. W analizie zjawiska wykorzystane zostanie zaproponowane przez Alison Landsberg pojęcie pamięci protetycznej. Pamięć o PRL-u przekładana na kody, które*

współczesnemu widzowi kina są bliskie, funkcjonuje bowiem jako rodzaj protezy dla pokolenia tamtych czasów już nie pamiętającego, w rezultacie stanowi przestrzeń negocjacji.

Content / Spis treści

1. Wojciech Bednarek	3
SUDETEN LANDSCAPES OF (POST)MEMORY: THE DIFFICULT HISTORY OF CZECH-GERMAN COEXISTENCE AND CONTEMPORARY NARRATIVES ABOUT IT	3
<i>SUDECKIE KRAJOBRAZY (POST)PAMIĘCI – TRUDNE DZIEJE CZESKO-NIEMIECKIEGO WSPÓLISTNIENIA I WSPÓŁCZESNE NARRACJE O NICH</i>	3
2. Joanna Bednarska-Kociółek.....	4
TRAUMA OF GOOD BLOOD: NONFICTION NARRATIVE ON LEBENSBORN E.V. (GISELA HEIDENREICH I INGRID VON OELHAFEN).....	4
<i>TRAUMA DOBREJ KRWI NA PODSTAWIE TEKSTÓW FAKTOGRAFICZNYCH NA TEMAT ORGANIZACJI LEBENSBORN E.V. (GISELA HEIDENREICH I INGRID VON OELHAFEN)</i>	4
3. Grzegorz Bubak	5
HUNGARIAN NATIONAL TRAUMAS IN FEATURE FILMS	5
<i>WĘGIERSKIE TRAUMY NARODOWE UKAZANE W FILMACH FABULARNYCH</i>	6
4. Agnieszka Caban	6
MEMORY OF THE VICTIMS OF THE ROMANI AND SINTI EXTERMINATION VERSUS CONTEMPORARY ATTITUDES TO THE DEAD IN POLISH ROMANI COMMUNITIES: SIMILARITIES AND DIFFERENCES	6
<i>„PAMIĘĆ O OFIARACH ZAGŁADY ROMÓW I SINTI A WSPÓŁCZESNY STOSUNEK DO ZMARŁYCH W SPOŁECZNOŚCIACH POLSKICH ROMÓW – PODOBIENSTWA I RÓŻNICE”</i>	7
5. Joe Delap.....	8
FROM TRAUMATIC AMNESIA TO MULTIDIRECTIONAL MEMORY IN MULISCH’S THE ASSAULT.....	8
<i>OD AMNEZJI DYSOCJACYJNEJ DO PAMIĘCI WIELOKIERUNKOWEJ: ZAMACH HARRY’EGO MULISCHA</i>	8
6. Sławomir Doległo	9
LEROY KREMLIN. SUBVERTISING AND CULTURE JAMMING DURING 2022 RUSSIA’S INVASION OF UKRAINE.....	9
<i>LEROY KREMLIN. SUBVERTISING I CULTURE JAMMING W CZASIE ROSYJSKIEJ AGRESJI NA UKRAINĘ</i>	9
7. Sabina Giergiel.....	10
TAKING HOLD OF TRAUMA OR ON WAR MEMORIES IN SERBIAN LITERATURE	10
<i>PRZECHWYCIĆ TRAUMĘ, CZYLI JAK LITERATURA SERBSKA OPOWIADA O WOJENNYM DOŚWIADCZENIU</i>	10
8. Karolina Golemo.....	11
DECOLONIZING MEMORY AND SPACE: CONTEMPORARY NARRATIVES ON PORTUGAL’S COLONIZING PAST.....	11

	<i>DEKOLONIZOWANIE PAMIĘCI I PRZESTRZENI. WSPÓŁCZESNE NARRACJE NA TEMAT KOLONIZATORSKIEJ PRZESZŁOŚCI PORTUGALII</i>	12
9.	Susan Jacobowitz	13
	‘BORN INTO A BROKEN WORLD’: THE HOLOCAUST CARRIER	13
	„URODZONA W ZEPSUTYM ŚWIECIE”: NOSICIELKA HOLOKAUSTU	13
10.	Anna Jamka	14
	POSTMEMORY AND GRAPHIC NARRATIVES: REMEMBERING THE SPANISH CIVIL WAR THROUGH FEDERICO GARCÍA LORCA	14
	<i>POSTPAMIĘĆ O HISZPAŃSKIEJ WOJNIE DOMOWEJ W POWIEŚCIACH GRAFICZNYCH: PRZYPADEK FEDERIKA GARCII LORKI</i>	14
11.	Marcin Jarząbek	15
	CONFLICTS AND NEGOTIATIONS, OR ON THE ORAL HISTORY PERSPECTIVE ON POST-MEMORY	15
	<i>KONFLIKTY I NEGOCJACJE, CZYLI JAK HISTORIA MÓWIONA PATRZY NA POSTPAMIĘĆ</i>	16
12.	Joanna Jasłowska	16
	THE NOTION OF POSTMEMORY – «TO APPLY OR NOT TO APPLY, THAT IS THE QUESTION». ON MARIANNE HIRSCH’S CONCEPT IN THE CONTEXT OF THE CHILEAN «LITERATURA DE LOS HIJOS»	16
	<i>KATEGORIA POSTPAMIĘCI W CHILIJSKIEJ „LITERATURZE CÓREK I SYNÓW” – „STOSOWAĆ ALBO NIE STOSOWAĆ; OTO JEST PYTANIE”</i>	17
13.	Katarzyna Jędraszczyk	17
	THE PROCESS OF MEMORIAL RECONCILIATION IN THE CONTEXT OF THE “WAR OF MONUMENTS” IN UKRAINE IN 2014-2022	17
	<i>PROCES UZGADNIANIA PAMIĘCI W KONTEKŚCIE „WOJNY POMNIKÓW” NA UKRAINIE W LATACH 2014-2022</i>	18
14.	Rebecka Katz Thor	18
	REPAIR AND POST-MONUMENTS	18
	<i>POSTPOMNIKI I ZADOŚĆUCZYNIENIE</i>	19
15.	Katarzyna Kącka	19
	THE ICONOSPHERE AND POLITICAL SYMBOLISM IN PUBLIC SPACE AS A PLACE FOR NEGOTIATING MULTIDIRECTIONAL MEMORY	19
	<i>IKONOSFERA I SYMBOLIKA POLITYCZNA W PRZESTRZENI PUBLICZNEJ JAKO MIEJSCE NEGOCJACJI PAMIĘCI WIELOKIERUNKOWEJ</i>	20
16.	Piotr Kletowski	20
	AGGRESSOR OR VICTIM? WORLD WAR II MEMORY IN JAPANESE SOCIETY AND ITS REFLECTION IN SELECTED WORKS OF JAPANESE CINEMA	20
	<i>AGRESOR CZY OFIARA? PROBLEM PAMIĘCI O II WOJNIE ŚWIATOWEJ W JAPOŃSKIM SPOŁECZEŃSTWIE I JEGO ODBICIE W WYBRANYCH DZIELACH KINEMATOGRAFII JAPOŃSKIEJ</i>	21
17.	Marta Kobiela-Kwaśniewska	21

	A PHILOSOPHICAL AND LITERARY (RE)NEGOTIATION OF THE (POST)MEMORY OF FRANCOIST VIOLENCE AGAINST UNDERAGE VICTIMS OF PATRONATO AND THE QUESTION OF FORGIVENESS, WITH THE NOVEL <i>MEDIA VIDA (MIDLIFE)</i> BY CARE SANTOS IN THE BACKGROUND	21
	<i>FILOZOFICZNO-LITERACKIE (RE)NEGOCJOWANIE (POST)PAMIĘCI O PRZEMOCY FRANKISTOWSKIEJ WOBEC NIELETNICH OFIAR PATRONATO ORAZ KWESTIA PRZEBACZENIA, Z POWIEŚCIĄ MEDIA VIDA (W POŁOWIE ŻYCIA) CARE SANTOS W TLE</i>	22
18.	Weronika Korzeniecka.....	23
	WORLD WAR II HAS NOT ENDED YET. POSTMEMORY IN <i>OSKARŻAM AUSCHWITZ</i> BY MIKOŁAJ GRYNBERG AND <i>LEZIONI DI TENEBRA</i> BY HELENA JANECZEK. 23	
	<i>II WOJNA ŚWIATOWA JESZCZE SIĘ NIE SKOŃCZYŁA. KONCEPCJA POSTPAMIĘCI W „OSKARŻAM AUSCHWITZ” MIKOŁAJA GRYNBERGA I „LEZIONI DI TENEBRA” HELENY JANECZEK</i>	23
19.	Martyna Kowalska	24
	“MEMORY WARS” IN RUSSIAN LITERATURE: SERGEI LEBEDEV’S WORKS	24
	<i>„WOJNY PAMIĘCI” W LITERATURZE ROSYJSKIEJ. TWÓRCZOŚĆ SIERGIEJA LEBIEDIEWA</i>	24
20.	Hanna Księżniakiewicz	25
	POSTMEMORY IN 1946 BY REMIGIUSZ BRZYK	25
	<i>DOŚWIADCZENIE POSTPAMIĘCI W SPEKTAKLU 1946 REMIGIUSZA BRZYKA</i>	25
21.	Aleksandra Kumala	26
	ABSENT MONUMENT AND ABSENT VICTIMS: POLISH RIVAL POSTMEMORY 26	
	<i>POMNIK, KTÓRY NIE POWSTAŁ I OFIARY, KTÓRYCH NIE BYŁO. O POLSKIEJ POSTPAMIĘCI RYWALIZUJĄCEJ</i>	27
22.	Jan Miklas-Frankowski	27
	COUNTER-MEMORY TO A FAMILY MEMORY: FAŁSZERZE PIEPRZU BY MONIKA SZNAJDERMAN	27
	<i>KONTR-PAMIĘĆ RODZINNEJ PAMIĘCI. FAŁSZERZE PIEPRZU MONIKI SZNAJDERMAN</i>	28
23.	Gila Oren	29
	SUBJECTIVE HOLOCAUST. INFLUENCE LEVEL OF HOLOCAUST SURVIVORS’ OFFSPRING – OFFERING A NEW MEASUREMENT	29
	<i>SUBIEKTYWNY POZIOM WPŁYWU HOLOKAUSTU NA POTOMKÓW OCALAŁYCH</i> . 29	
24.	Filip Oszczyk.....	30
	INSTITUTIONALIZATION OF POSTMEMORY OF THE “CURSED SOLDIERS”	30
	<i>INSTYTUCJONALIZACJA POSTPAMIĘCI DOTYCZĄCEJ ŻOŁNIERZY WYKLĘTYCH</i> . 30	
25.	Sylwia Papier.....	31
	3D MEMORY INTERACTIVE SURVIVOR BIOGRAPHY: OPPORTUNITIES AND THREATS	31

	<i>PAMIĘĆ KONSTRUOWANA W 3D. INTERAKTYWNA BIOGRAFIA OCALAŁEGO – SZANSE I ZAGROŻENIA</i>	32
26.	Simon Payaslian	32
	THE AMERICAN ARMENIAN PRESS IN THE UNITED STATES AND THE CONSTRUCTION OF DURABLE MEMORY (1920S-1950S).....	32
	<i>PRASA AMERYKAŃSKICH ORMIAN W USA I BUDOWANIE „TRWAŁEJ PAMIĘCI” (1920-1950)</i>	33
27.	Beata Popczyk-Szczęsna	33
	NEGOTIATING (VARIOUS) MEMORIES ON STAGE: BIOGRAPHICAL PLAYS AT THE SILESIAN THEATRE IN KATOWICE (<i>LENI RIEFENSTAHL. EPIZODY NIEPAMIĘCI I WHAT THE HEIL?!</i>)	33
	<i>NEGOCJOWANIE (RÓŻNYCH) PAMIĘCI W PRZESTRZENI SCENICZNEJ NA PRZYKŁADZIE SPEKTAKLI BIOGRAFICZNYCH Z TEATRU ŚLĄSKIEGO (LENI RIEFENSTAHL. EPIZODY NIEPAMIĘCI I WHAT THE HEIL?!)</i>	34
28.	Marta Anna Raczek-Karcz	35
	IM-PRINTED. POSTMEMORY IN THOMAS KILPPER’S, ANDRZEJ KOWALCZYK’S, AND WITOLD ZARĘBA’S WORK.....	35
	<i>W-DRUKOWANE. POSTPAMIĘĆ W TWÓRCZOŚCI THOMASA KILPPERA, ANDRZEJA KOWALCZYKA I WITOLDA ZARĘBY</i>	35
29.	Łukasz Skoczylas	36
	DISPLACED AND COMMEMORATED: CONFLICTS SURROUNDING THE INITIATIVE TO CREATE A MONUMENT TO THE DISPLACED FROM WIELKOPOLSKA DURING WORLD WAR II	36
	<i>WYSIEDLENI I UPAMIĘTNIENI. O KONFLIKTACH WOKÓŁ INICJATYWY POWSTANIA POMNIKA POLAKÓW WYSIEDLONYCH Z WIELKOPOLSKI W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ</i>	37
30.	Elena Soler	37
	AN ANTHROPOLOGICAL LOOK AT SOME OF THE CHALLENGES OF TODAY’S SPAIN FROM THE PERSPECTIVE OF LONG-LASTING SILENCES	37
	<i>ANTROPOLOGICZNE SPOJRZENIE NA NIEKTÓRE WYZWANIA WSPÓŁCZESNEJ HISZPANII Z PERSPEKTYWY DŁUGOTRWAŁYCH PRZEMILCZEŃ</i>	37
31.	Magdalena Stefańska.....	38
	MEMORY AND IDENTITY: MYTHIFICATION AND REINTERPRETATION IN POLISH “PLEBEIAN TURN”	38
	<i>PAMIĘĆ I TOŻSAMOŚĆ – POMIĘDZY MITYZACJĄ A REINTERPRETACJĄ W „ZWROCIE PLEBEJSKIM” POLSKIEJ LITERATURY</i>	38
32.	Greta Štikelytė.....	39
	CONFLICT STRUCTURING IN HOLOCAUST POSTMEMORY LITERATURE: ANTAGONISTIC, COSMOPOLITAN AND AGONISTIC APPROACHES TO PERPETRATORSHIP	39
	<i>PRZEDSTAWIENIE KONFLIKTU W POSTPAMIĘCIOWEJ LITERATURZE O HOŁOKAUŚCIE: ANTAGONISTYCZNE, KOSMOPOLITYCZNE I AGONISTYCZNE PODEJŚCIE DO ZBRODNI</i>	40

33.	Marta Śmietana	40
	MY PAIN IS GREATER THAN YOURS. COMMEMORATING KL PLASZOW.....	40
	<i>MÓJ BÓL JEST WIĘKSZY NIŻ TWÓJ. PROCES UPAMIĘTNIANIA KL PLASZOW</i>	41
34.	Paweł Taradejna	41
	MODERN MESSIANISM? COLLECTIVE MEMORY IN THE CONTEXT OF THE HISTORICAL POLICY OF THE SO-CALLED THIRD REPUBLIC OF POLAND AFTER 2015	41
	<i>WSPÓŁCZESNY MESJANIZM? O PAMIĘCI ZBIOROWEJ POLAKÓW W KONTEKŚCIE POLITYKI HISTORYCZNEJ III RZECZPOSPOLITEJ PO 2015 ROKU</i>	41
35.	Francesco Trupia	42
	THE POST-MEMORY OF THE ‘REVIVAL PROCESS’: OBJECTS AND HERITAGE OF THE GENERATION AFTER IN POSTSOCIALIST BULGARIA.....	42
	<i>POSTPAMIĘCI „PROCESU ODRODZENIA”: PRZEDMIOTY I DZIEDZICTWO „POKOŁENIA PO” W POSOCJALISTYCZNEJ BUŁGARII</i>	42
36.	Beata Użarowska.....	43
	PUBLIC BROADCASTER AND COLLECTIVE MEMORY IN POLAND. ANALYZING THE SCHEDULES OF POLISH TELEVISION (2015-2019): METHODOLOGICAL CHALLENGES.....	43
	<i>NADAWCA PUBLICZNY I PAMIĘĆ ZBIOROWA W POLSCE. ANALIZA ZAWARTOŚCI RAMÓWKI TELEWIZJI POLSKIEJ (LATA 2015-2019) ZE SZCZEGÓLNYM UWZGLĘDNIENIEM AUDYCJI O TEMATYCE POLITYCZNO-HISTORYCZNEJ – WYZYWANIA METODOLOGICZNE</i>	43
37.	Olga Wesołowska.....	44
	POSTMEMORY, TRAUMA AND ANTISEMITISM– DISCOVERING JEWISH IDENTITY IN POST-WAR AUSTRIA IN <i>HANNAS SCHLAFENDE HUNDE</i> BY ANDREAS GRUBER.....	44
	<i>POSTPAMIĘĆ, TRAUMA I ANTYSEMITYZM – ODKRYWANIE ŻYDOWSKIEJ TOŻSAMOŚCI W POWOJENNEJ AUSTRII NA PRZYKŁADZIE FILMU HANNAS SCHLAFENDE HUNDE ANDREASA GRUBERA</i>	44
38.	Jędrzej Wijas	45
	MYTH, SILENCE, REALITY. CREATING MEMORY IN THE POST-WAR LITERARY REPORTAGE ON SZCZECIN	45
	<i>MITY, PRZEMILCZENIA, RZECZYWISTOŚĆ. POWOJENNY REPORTAŻ LITERACKI O SZCZECINIE JAKO PRAKTYKA KREACJI PAMIĘCI</i>	45
39.	Barbara Weźgowiec	46
	POLISH...? JEWISH...? NEGOTIATIONS AND CONFLICTS IN IDENTITY NARRATIVES IN <i>DOWÓD TOŻSAMOŚCI</i> BY MIKOŁAJ GRYNBERG	46
	<i>POLSKA...? ŻYDOWSKA...? NEGOCJACJE I KONFLIKTY W NARRACJACH TOŻSAMOŚCIOWYCH BOHATERÓW FILMU „DOWÓD TOŻSAMOŚCI” MIKOŁAJA GRYNBERGA</i>	46
40.	Marcin Zaborski	47

(POST)WAR IMAGES. NARRATIVE ON THE PAST IN SELECTED CHILDREN'S MAGAZINES	47
<i>(PO)WOJENNE OBRAZY. NARRACJA O PRZESZŁOŚCI W WYBRANYCH CZASOPISMACH DLA DZIECI .....</i>	<i>47</i>
41. Magdalena Żakowska.....	47
PUBLIC MANAGEMENT OF (POST)MEMORY OF WORLD WAR II: RUSSIAN CENTRES IN GERMANY AND AUSTRIA.....	47
<i>PUBLICZNE ZARZĄDZANIE (POST)PAMIĘCIĄ O II WOJNIE ŚWIATOWEJ NA PRZYKŁADZIE DZIAŁALNOŚCI CENTRÓW ROSYJSKICH W NIEMCZECH I W AUSTRII .....</i>	<i>48</i>
42. Kamila Żyto.....	49
PROSTHETIC MEMORY: ON REWRITING THE POLISH PEOPLE'S REPUBLIC'S PAST IN CONTEMPORARY POLISH CINEMA	49
<i>PAMIĘĆ PROTETYCZNA, CZYLI PRZEPISYWANIE PRZESZŁOŚCI PRL-U WE WSPÓŁCZESNYM KINIE POLSKIM .....</i>	<i>49</i>